

ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพทางการเมือง

การศึกษาในบท นี้ จะเป็นการศึกษาค้นคว้าทาง เอกสาร เกี่ยวกับบุคลิกภาพทางการเมือง โดยทั่ว ๆ ไป เพื่อนำไปเป็นทฤษฎีชี้แนะการศึกษาในบทต่อ ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะได้อภิปรายถึงความหมายบุคลิกภาพทางการเมืองแบบต่าง ๆ ว่ามีประการใดบ้างนั้น เห็นสมควรที่จะได้กล่าวถึงการ เสริมบุคลิกภาพทางการเมือง โดยกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมืองเสียก่อน เพราะกระบวนการดังกล่าว เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการหล่อหลอม จิตใจให้บุคคลมีบุคลิกภาพทางการเมือง เป็นแบบหนึ่งแบบใด

การ เสริมสร้างบุคลิกภาพ โดยกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมือง

บุคลิกภาพของคนเรานั้นได้มาจาก 2 ทางใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ทางพันธุกรรม (ศักยภาพที่มีมาแต่กำเนิด) อย่างหนึ่งกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือกระบวนการ เรียนรู้ทางสังคมอีกอย่างหนึ่ง¹ ผลของพันธุกรรมนั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นในการกำหนดทิศทาง และขอบ เขตของการพัฒนาบุคลิกภาพของคนเราให้มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ส่วนอิทธิพลทาง สภาพแวดล้อม หรือกระบวนการ เรียนรู้ทางสังคม นักจิตวิทยาปัจจุบันเชื่อว่า มีบทบาทอย่างมาก ต่อการพัฒนาสร้าง เสริมบุคลิกภาพในระยะต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลิกภาพทางการเมือง กล่าว ได้ว่าเกิดจากกระบวนการ เรียนรู้ทางสังคมด้านการเมือง (Political Socialization) โดยตรง

เมื่อ เป็นเช่นนี้ ก่อนที่จะได้กล่าวถึงบุคลิกภาพทางการเมืองในลำดับต่อไป จึงเห็น สมควรที่จะได้อภิปรายถึงกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมืองไว้พอ เป็นสังเขป เพราะ เหตุว่า บุคลิกภาพทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นแบบประชาธิปไตย หรือแบบเผด็จการนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมืองทั้งสิ้น และกระบวนการดังกล่าวนี้ ก็มีอยู่หลายระดับ หลายขั้นตอน และผ่านตัวแทนหรือองค์การต่าง ๆ มากมาย อาทิ ครอบครัว สถาบันทางศาสนา โรงเรียน กลุ่ม ทำงาน สมาคม สื่อมวลชน พรรคการเมือง และสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล² แต่ส่วนที่ระดับ ใดหรือองค์การใดจะมีอิทธิพลมากกว่ากันนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเป็นมาของชาติ หรือ เผ่าชนนั้น

¹ กาญจนา คำสุวรรณและนิตยา เสาร์มณี, จิตวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2521), หน้า 196.

² Victor H. Hissman, Politics in Everyday Life (Oxford : Black well, 1966), p. 64.

ความยาวนานของระบบที่ใช้กันมา ความต่อเนื่องหรือความขาดตอนของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา สภาพทางภูมิศาสตร์การติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัวและการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย ¹

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองหรือ Political Socialization นี้ นักวิชาการของไทยบางท่านเรียกว่า "สังคมประกิดการเมือง" ² และบางท่านก็เรียกว่า "กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง" ³

สำหรับความหมายของ กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ก็มีนักรัฐศาสตร์จำนวนมากได้ให้นิยามเอาไว้ดังนี้

แมนไฮม์ กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการแห่งการได้มาซึ่งความรู้ และการเรียนรู้ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการเมือง ⁴ เช่น เรียนรู้ในเรื่องระเบียบแบบแผนของระบบการเมืองแบบต่าง ๆ เป็นต้น

กรีนสไตน์ ให้ทัศนะว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับ

¹ พสัถัก จิตรโกวิท, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519 หน้า 39.

² บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาการเมือง (so 301) ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), หน้า 51; และ วิสุทธิ โปธิแทน, "การใช้ความรู้ทางการเมือง เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์, 3(สิงหาคม 2519) : 49.

³ ประยงค์ บัณฑิตสมบุญ, "บุคลิกภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของครูประชาบาลในจังหวัดอุบลราชธานี," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 38.

⁴ Jarol B. Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitude and Behavior (Englewood Cliff, N.J. : Prentice - Hall, 1975), p. 48.

การเมืองในค่านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ซึ่งการ เรียนรู้ เช่นว่า จะเกิดขึ้นในทุกชั้นตอนของชีวิตคนเรา ¹

แอลมอนด์ และ เพาเวล จูเนียร์ ให้ความเห็นไว้พอสรุปได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง ที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) แก่ประชาชนอันเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้ ²

เวสเบอร์ก มีความเห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐบาลและการเมือง ³

แอปเตอร์ให้ทัศนะว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันระหว่างระบบ การศึกษากับบุคคล อันจะทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ⁴ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมทางการเมืองออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ⁵

อิสตัน และ เคนนีส กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการพัฒนาด้าน

¹ Fred I. Greenstein, "Political Socialization," in International Encyclopedia of Social Science (New York : Grawell Collies, 1965), p. 55.

² Gabriel A. Almond and Bingham G. Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach (Boston : Little Brown, 1966), pp. 64 - 72.

³ Robert Weissberg, Political Learning, Political Choice and Democratic Citizenship (Englewood Cliff, N.J. : Prentice - Hall, 1974), p. 88.

⁴ David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145.

⁵ See Arther Coben, Attitude Change and Social Influence 5th ed. (New York : Basic Books, 1964), pp. 137 - 138.

ต่าง ๆ ของบุคคล อันเกี่ยวกับการปรับทิศทางทางการเมือง และรูปแบบของพฤติกรรม¹

บรรพต วีระสัย มีความเห็นว่า สังคมประกิดการเมือง คือ การเรียนรู้หลักเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติ การมีความเชื่อ การมีความรู้และการมีค่านิยมในเชิงการเมือง โดยได้รับอิทธิพลจากสังคม²

นอกจากนั้น อุษณีย์ ฉัตรานนท์ ก็ได้ให้ทัศนะว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการสร้างและคอย ๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงแนวโน้ม ทักษะ ค่านิยม และความเชื่อถือของบุคคลตั้งแต่ในวัยเด็กเมื่อเริ่มก้าวเข้ามาสัมผัสพบปะกับสังคม จนกระทั่งเจริญวัย³

จากแนวความคิดของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายทั้งปวงจึงได้กล่าวมาแล้วนี้ ทำให้พอสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น แท้จริงแล้วก็คือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลอื่นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในเรื่องการเมือง เช่น เรียนรู้หลักเกณฑ์ระเบียบวิธีปฏิบัติและความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองนั่นเอง ผลของกระบวนการดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดทัศนคติ ความคิดความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองขึ้นในตัวบุคคล หรือถ้าจะกล่าวอย่างรวบรัด กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองก็คือ กระบวนการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองของบุคคลในสังคมนั้นเอง

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง หรือ กระบวนการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองนี้ กล่าวได้ว่ามีบทบาทสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใหม่ ๆ ซึ่งผู้นำมักจะใช้กระบวนการนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองของประชาชน หรือโน้มน้าวให้ประชาชนหันมาสนับสนุนระบบการปกครองของตน ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในเรื่องนี้ ได้แก่ ประเทศเยอรมันตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2. ประเทศนี้ได้นำเอา

¹ David Easton and Jack Dennis, Children in The Political System : Origins of Political Legitimacy (New York : McGraw - Hall Book, 1969), p-7.

² บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาการเมือง, หน้า 51.

³ อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ : 8.

ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ กล่าวคือ ผู้นำได้พยายามสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เป็นแบบประชาธิปไตยในทุกวิถีทาง เช่น สร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษาทุกระดับ สอนวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โน้มน้าวจิตใจเยาวชนให้เห็นคัมภีร์แห่งนามกับการปกครองในระบบนี้ มีการฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักถกเถียงอภิปรายปัญหาในห้องเรียน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการบริหารในกิจการของโรงเรียนด้วย ¹

ในทำนองเดียวกัน ประเทศสหภาพโซเวียต ซึ่งในระบบการปกครองแบบเผด็จการสังคมนิยม(คอมมิวนิสต์) ก็ได้พยายามหล่อหลอมบุคลิกภาพของประชาชนให้มีลักษณะเอื้ออำนวยต่อระบบการปกครองของตน โดยเน้นอบรมปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความสำนึกและเข้าใจในระเบียบวินัยยอมตามอำนาจและจงรักภักดีต่อผู้นำพรรคและต่อชาติ รวมทั้งปลูกฝังให้มีความซื่อซึ้งและเห็นคัมภีร์แห่งนามคล้ายตามลัทธิมาร์ก - เลนิน ² เป็นต้น

อนึ่งในการอบรมกล่อมเกลாதหรือ การสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองนี้ มนุษย์เรา จะถูกสอนในเรื่องการเมืองและการปกครองมาตั้งแต่เกิดจนตาย และในทำนองเดียวกัน มนุษย์ก็เรียนรู้การเมืองและการปกครองมาตั้งแต่เกิดจนตายเช่นกัน ³ กล่าวได้ว่า ตลอดชีวิตของคนเรานั้น จะมีการเรียนรู้การเมืองและพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองของตนอยู่ตลอดเวลา ควบคู่กันที่มนุษย์ยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมแล้วจะดำเนินติดต่อกันไปอย่างต่อเนื่อง

¹ Sidney Verba, "Germany : The Remaking of Political Culture," in Political Culture and Political Development, Lucian W. Pye and Sidney Verba, ed. (Princeton : Princeton University Press, 1965), p.161.

² Gabriel A. Almond, ed., Comparative Politics Today : A World View (Boston : Little Brown, 1974), p. 274.

³ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย," วารสารการเมืองสำหรับประชาชน : 15.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ พาย โดแบ่งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ
ไว้ดังนี้¹

ขั้นตอนที่ 1 กระบวนการอบรมกล่อมเกลาชั้นพื้นฐาน (Basic Socialization Process) เป็นขั้นตอนแรกสุด นับตั้งแต่คนเราเริ่มเกิดมา ในขั้นนี้คนเราจะได้รับการถ่ายทอดให้เข้าสู่การมีสภาพเป็นสมาชิกในสังคม เช่น เรียนรู้ถึงวิถีดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งจะทำให้มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม องค์กรที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการหล่อหลอมบุคลิกภาพในขั้นนี้ได้แก่ สถาบันครอบครัว และสถานการศึกษาซึ่งสถาบันดังกล่าวนี้จะเป็นตัวกำหนดค่านิยมบุคลิกภาพพื้นฐาน (Basic Personality Structure) ที่จะพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองในระดับถัดไป

ขั้นตอนที่ 2 การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมือง (Political Socialization) ขั้นนี้จะทำให้คนเราเริ่มรอบรู้และเข้าใจเกี่ยวกับโลกของการเมือง พอที่จะพิจารณาวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเมืองอันจะนำไปสู่การมีความรู้สึกสำนึกทางการเมืองในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการสรรหาพรรคพวกทางการเมือง (Process of Political Recruitment) ขั้นนี้บุคคลจะเข้าใจการเมืองลึกซึ้งมากขึ้น กล่าวคือ สามารถแยกแยะลักษณะขั้นตอนและวิธีการดำเนินการของสถาบันต่าง ๆ ทางการเมืองอย่างมีเหตุผล ซึ่งขั้นนี้เองจะผลักดันให้บุคคลเกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีบทบาท หรือ มีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น การสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การช่วยเหลือพรรคการเมืองในการรณรงค์หาเสียง การแสวงหาสมาชิกพรรค จนกระทั่งถึงขั้นลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าวได้กล่าวมาแล้วนี้ ถ้าจะกล่าวโดยสรุปก็คือ มรรควิธีในการปลูกฝังทัศนคติ ความคิดความเชื่อ ค่านิยม และการให้ความรู้

¹ Lucian W. Pye, Politics, Personality and Nation Building : Burma's Search ofr Identity (New Haven : Yale University Press, 1962), pp. 44 - 46.

ความเข้าใจทางการเมืองหรือที่เรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" ¹ นั้นเอง

อย่างไรก็ตาม การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น อาจจะทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยหรือแบบเผด็จการก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระของการอบรม เงื่อนไขทางสังคม และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ๆ เป็นสำคัญ ² ส่วนองค์กรหรือหน่วยถ่ายทอดการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างให้บุคคลมีบุคลิกภาพทางการเมืองเป็นแบบหนึ่งแบบใดนั้น มีอยู่มากมายหลายสถาบันด้วยกัน อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสถาบันราชการ ³ เป็นต้น และในบรรดาสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ นักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาส่วนใหญ่ลงความเห็น ว่าสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน และกลุ่มอาชีพเป็นองค์กรที่มีความสำคัญมาก ⁴ และเราจะได้พิจารณาเป็นลำดับไป

1. สถาบันครอบครัว นับเป็นสถาบันหรือองค์กรแรกทางสังคมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็ก ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลขั้นพื้นฐานในการสร้างลักษณะนิสัยใจคอ และบุคลิกภาพของมนุษย์ก่อนที่

¹ See Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little Brown, 1969), pp. 27 - 36.

² Thinapan Nakata, "Comparative Political Culture : Some Basic Hypotheses on the Study of Political Development," in Thai Journal of Development Administration, Vol. 17, No. 2 (April 1977) : 240.

³ ปรีชา พงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย," วารสารการเมืองสำหรับประชาชน : 71.

จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่¹ กล่าวคือ เป็นสถาบันซึ่งทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้กระทำในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร อะไรถูกอะไรผิด หรือที่เรียกว่าหน้าที่ศีลธรรม (Duty - Morality) เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นสิ่งที่เด็กได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวหรือพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เช่น ความรับผิดชอบก็ดี การปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่นก็ดี จะส่งผลไปถึงลักษณะนิสัยทางการเมืองในอนาคตต่อไป ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นเสมือนหนึ่ง โลกการเมืองในระดับจุลภาค ส่วนโลกภายนอกเป็นระดับมหภาค นั่นเอง³

การสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองให้แก่เด็กในระดับครอบครัวนั้น บุคคลที่มีอิทธิพลอย่างมากได้แก่ บิดาและมารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความคิดความเชื่อทางการเมืองขั้นพื้นฐานนั้น บิดาจะมีบทบาทมากที่สุด กล่าวคือ การถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองจะเป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ⁴ ลักษณะแรกบิดาจะสอนความเชื่อ ค่านิยมทางการเมืองให้แก่ลูก ๆ โดยตรง ลักษณะที่สอง บรรยายภาพและสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวจะมีผลให้เด็กเกิดลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น ลักษณะที่สาม เด็กจะเรียนรู้และสังเกต วิธีการวางตัวและวิธีการอบรมสั่งสอนของบิดา ซึ่งในทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวนี้ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อม⁵

/ กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในระดับครอบครัวนี้ ถ้าครอบครัวใดבידיתการดำเนินชีวิตเป็นแบบประชาธิปไตย เช่น สอนให้ลูก ๆ รู้จักแสดงความคิดเห็นในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัว รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว เมื่อเขาเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาวหรือผู้ใหญ่ เขาก็จะเป็นพลเมืองที่มีทัศนคติ มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะความเคยชินกับการช่วยตัวเอง การปกครองตัวเอง การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่นมาเป็นอย่างดีแล้ว แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวใดอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบกดขี่ลงโทษเขี่ยนตีมากกว่าการแนะนำสั่งสอน หรือปิดกั้นไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ในครอบครัวที่มีบรรยากาศ

1 เรื่องเดียวกัน.

2 See Robert E. Lane, Political Life (New York : The Free Press, 1965), pp. 206 - 207.

3 บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาการเมือง, หน้า 57.

4 Robert E. Lane, Political Man, p. 63.

5 ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 26.

เช่นนี้ เมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่สภาพจิตและบุคลิกภาพความเคยชินจะฝังแน่นอยู่กับการบังคับกวดขันที่เขาได้รับในวัยเด็ก จะเป็นผลให้เด็กมีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ดังนั้นหากครอบครัวส่วนใหญ่ทำการอบรมเลี้ยงดูเด็กในลักษณะดังกล่าวและทำสืบต่อกันไปเรื่อย ๆ ก็จะทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีบุคลิกภาพแบบเผด็จการและยอมอยู่ใต้อำนาจรัฐบาลเผด็จการโดยความสมัครใจหรือไม่ก็ตาม¹

2. สถาบันการศึกษา ในที่นี้หมายถึงองค์กรที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนทุกระดับ ตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนกระทั่งถึงชั้นมหาวิทยาลัย เช่น โรงเรียน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย เป็นต้น ในชีวิตของคนเรานั้นเกือบครึ่งของชีวิตจะผูกพันอยู่กับสถาบันการศึกษา กล่าวคือ จะเข้าสู่โรงเรียนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นระบบตั้งแต่อายุ 5 - 7 ขวบ (หรือ 3 ขวบ กรณีที่เป็นโรงเรียนอนุบาล) จนกระทั่งอายุประมาณ 22 - 23 ปี หรือมากกว่านั้นเมื่อจบมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาจัดได้ว่า มีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างเสริมบุคลิกภาพของคนเรา สิ่งต่าง ๆ ที่คนเราได้รับจากสถาบันการศึกษานั้น นอกจากจะเป็นวิชาความรู้ทางด้านวิชาชีพแล้วยังจะได้รับความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของการเป็นพลเมืองอีกด้วย

นักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาเชื่อว่า การปลูกฝังทัศนคติ ความคิด ความเชื่อและค่านิยมแก่เด็ก ๆ เมื่ออายุยังเยาว์วัยนั้น มีความสำคัญมาก เพราะสิ่งที่เขาได้รับไปนั้น แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แตกมันก็จะไม่ถึง "ลาย" หรือ ลักษณะเดิมมากนัก² กล่าวคือเด็กเล็ก ๆ นี้จะเปรียบเสมือนหนึ่งผ้าสีขาวซึ่งอาจจะหาหรือยอมให้เป็นสีอะไรก็ได้ หรือเข้าทำนองภาษิตโบราณที่ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก" นั่นเอง ดังนั้น การปูพื้นฐานทางการเมืองให้กับเด็กในระยะปฐมวัยจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

¹ Everet E. Hahen, "How Economic Growth Begins : A Theory of Social Change," in Political Development and Social Change, Jason L. Finkle and Richard W. Gable, ed. (New York : John Wileys & Sons, 1971), p. 75.

² บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาการเมือง, หน้า 63.

การเสริมสร้างบุคลิกภาพหรือการปลูกฝังทัศนคติ ความคิดความเชื่อและค่านิยมให้กับเด็กนั้น อาจจะทำได้ในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ กล่าวคือ สถาบันการศึกษาสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองให้แก่เยาวชนได้ใน 2 ลักษณะคือ 1 การสร้างบรรยากาศและวิธีการให้ความรู้ในชั้นเรียนโดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นมาก ๆ และฝึกให้เด็กทำกิจกรรมรวมกันเป็นกลุ่มเป็นคันท่างหนึ่ง และอีกทางหนึ่งก็คือ การสอนความรู้ทางด้านการเมืองโดยตรง เช่น เปิดสอนวิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองหรือจะสอนแทรกเข้าไปในวิชาอื่น ๆ ก็ได้

สำหรับในระดับเด็กโต เช่น โรงเรียนมัธยม วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ก็สามารถทำได้โดยบรรจุหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการเมืองการปกครองให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาได้ศึกษาเล่าเรียนโดยตรง และพร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรควบคู่กันไปด้วย กิจกรรมนอกหลักสูตรที่วางไว้ได้แก่ การจัดตั้งสภาหรือชมรมนักเรียนนักศึกษาขึ้น เพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนนักศึกษาได้มีส่วนในกิจกรรมและปกครองดูแลระเบียบของตัวเองรวมทั้งรู้จักการใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองตามกฎหมายเกณฑ์ของสถาบันการศึกษาและสังคม ซึ่งเป็นการเตรียมตัวเพื่อรับภาระสังคมเมื่อพวกเขาสำเร็จการศึกษาออกไป

อย่างไรก็ตาม การสร้างเสริมบุคลิกภาพของเยาวชนในสถาบันการศึกษาทุกระดับ จะเป็นไปได้ในทิศทางใดนั้น ปัจจัยสำคัญอยู่ที่เป้าหมายของการศึกษาและระบบการศึกษาของชาติ กล่าวคือ ถ้าเป็นระบบการศึกษาแบบใช้อำนาจ กคช¹ ชมช² บังคับต่อผู้ศึกษาแล้ว โอกาสที่นักเรียนนักศึกษาจะกลายเป็นผู้มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ก็ย่อมมีทางเป็นไปได้ไต่ไกล แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าระบบการศึกษาเปิดโอกาสให้นักเรียนนักศึกษาได้แสดงความคิดเห็น และสามารถรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง และมีโอกาสได้เรียนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนในระบอบประชาธิปไตยอย่างถูกต้องแล้ว ก็ย่อมจะทำให้พวกเขาเกิดทัศนคติและมีความคิดความเชื่อในลักษณะที่ส่งเสริมต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเมื่อจบการศึกษาออกไป ลักษณะนิสัยต่าง ๆ ที่เคยประพฤติปฏิบัติในขณะที่เป็นนักเรียนนักศึกษา ย่อมจะคงติดตัวไปบ้างไม่มากนัก

¹ See Dean Jaros, Socialization to Politics (New York : Praeger Publishers, 1973).

3. กลุ่มเพื่อน โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมหรือสัตว์ที่มีสัญชาตญาณในการรวมกลุ่ม ซึ่งจะผูกพันคบค้าสมาคมกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ตลอดที่คนเรามีชีวิตอยู่นั้น มนุษย์จะมีเพื่อนทั้งแต่พอจะพูดคุยกับคนอื่นได้ ยิ่งโตขึ้นก็จะมีเพื่อนมากขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นในชีวิตมนุษย์จึงมีเพื่อนอยู่มากมาย เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมสถาบันการศึกษา เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น การที่มนุษย์มีเพื่อนนั้น ย่อมจะทำให้ได้รับอิทธิพลหลายอย่างจากเพื่อน ๆ นำมาประพฤติปฏิบัติ โดยปกติแล้วคนเราเมื่อมีปัญหบางอย่างเกิดขึ้น ก็มักจะนำไปปรึกษาหารือกับเพื่อนที่สนิทสนมกัน หรือบางทีก็อาจจะลอกเลียนแบบวิธีการปฏิบัติจากคนอื่นที่ตนเห็นว่าดีงาม ในสังคมอุตสาหกรรมนั้น เพื่อนจะมีอิทธิพลอย่างมากในการหล่อหลอมลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพ ทั้งนี้เพราะในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่นั้น บุคคลจะอยู่ในครอบครัวไปนานนัก เมื่อเขาเติบโตขึ้นและพอที่จะช่วยตัวเองได้ ก็มักจะออกจากบ้านไปทำงานทำ ซึ่งจะเป็นผลให้ความผูกพันกับเพื่อนร่วมงานตั้งแต่อายุน้อย

นักวิชาการบางท่านเชื่อว่า เพื่อนจะมีอิทธิพลอย่างมากในขณะที่คนเราอยู่ในวัยหนุ่มสาว¹ อิทธิพลของเพื่อนหรือกลุ่มเพื่อนจะโน้มนำให้บุคคลตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ เช่น การเลือกสถานศึกษาวิชาที่เรียน อาชีพ ครอบครอง การแต่งกาย และรวมไปถึงการแสดงพฤติกรรมทางการเมือง ควบ การเสริมสร้างบุคลิกภาพอันเกิดแก่อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะซึมซาบทีละเล็กทีละน้อย โดยรู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง แต่ไม่ว่าจะได้รับการมาโดยวิธีใด ก็เชื่อว่าอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนจะเป็นตัวกำหนดลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของคนเราอายุไม่น้อยทีเดียว

4. กลุ่มอาชีพ เป็นธรรมชาติที่มนุษย์เราเกิดมาจะต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพ เมื่อมนุษย์ประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะอยู่ในหน่วยงานของรัฐหรือของเอกชน หน่วยงานเหล่านั้นจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลมากมายหลายประเภทและระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ และโดยปกติแล้วคนเรามักจะยึดอาชีพใดอาชีพหนึ่งอยู่เป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร เช่น อาชีพข้าราชการ เป็นต้น เมื่ออยู่นานเข้าก็จะมีความรู้ดีกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานนั้น และในที่สุดก็จะเป็นความเคยชินต่อระเบียบกฎเกณฑ์และลักษณะสัมพันธ์กับบุคคลในหน่วยงานเดียวกัน สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลอย่างมากในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ โลกทัศน์ และพฤติกรรมของเรา กล่าวคือ ถ้าหน่วยงานใด

¹ ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, "วัฒนธรรมทางการเมือง," ใน การเมืองและสังคม, ประณต นันทิยะกุล, บรรณาธิการ, หน้า 151.

มีระบบการทำงานและระบบความสัมพันธ์ ที่ให้ความยุติธรรมกับทุกคน ให้สิทธิและเสรีภาพพอสมควร มีการพิจารณาความดีความชอบเลื่อนชั้นตามระบบคุณธรรม และเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย เช่น มีการเลือกตั้งหัวหน้างานหรือคณะกรรมการ เพื่อพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของกลุ่มได้ ก็ย่อมจะทำให้คนงานหรือกลุ่มคนงานในหน่วยงานนั้น เกิดความเคยชินกับวิถีชีวิต และมองเห็นคุณค่าของประชาธิปไตยและประการสำคัญคือจะยังผลให้พวกเขามีทัศนคติและบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยไปด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าหน่วยงานใดหรือกลุ่มอาชีพใดมีการกดขี่ เอาไว้เอาเปรียบคนงาน เจ้าหน้าที่มีการเล่นพรรคเล่นพวกในการเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง ไม่เปิดโอกาสให้คนงานเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดเลย เพียงแต่คอยค้ำคำสั่งจากเบื้องบนอย่างเดียว ก็ย่อมจะทำให้คนในหน่วยงานนั้น ๆ มีลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพแบบเผด็จการได้โดยง่าย

อย่างไรก็ตาม นอกจากสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว สถาบันทางศาสนาก็นับได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนเราอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน เช่น ศาสนาพุทธซึ่งเชื่อว่า คนเรามีการเวียนว่ายตายเกิด และจะเป็นอยู่อย่างนี้เรื่อยไปไม่มีวันแตกดับจนกว่าจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์จึงจะหยุดการเวียนว่ายตายเกิด ถ้าชาตินี้ทำดี ชาตินี้ก็จะมีความสุข หรือถ้าชาตินี้มีความสมบูรณ์พูนสุขก็แสดงว่าในชาติก่อนทำบุญเอาไว้มาก ส่วนคนจนในชาตินี้ก็ถือว่าชาติก่อนทำบุญมาน้อย ซึ่งความเชื่อในลักษณะดังกล่าวนี้มีส่วนทำให้พุทธศาสนิกชนไม่น้อยขาดความกระตือรือร้นในชีวิตเพราะเชื่อว่ากรรมที่ตนเองยากจนนั้นเป็นผลมาจากชาติก่อนถึงจะขยันขันแข็งอย่างไรก็คงจะจนอยู่อย่างนี้ต่อไป จากความเชื่อทางศาสนาในลักษณะเช่นว่านี้ น่าจะมีผลสะท้อนทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธขาดความกระตือรือร้นหรือมีความเฉื่อยชาทางการเมืองอยู่น้อยทีเดียว

ส่วนศาสนาคริสต์หรือศาสนาอิสลาม ซึ่งเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา เมื่อตายก็หมายความว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนดให้ตาย ชีวิตไม่ไรของต่อเนื่องตายแล้วก็หมกกันไปในทั้งร่างกายและวิญญาณ ไม่กองกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ดังนั้นพวกที่เชื่อในศาสนาคริสต์หรืออิสลามนี้ จึงเห็นว่าชาตินี้มีเพียงชาติเดียว ชีวิตนี้จึงเป็นสิ่งมีค่า การแสวงหาความสุขควรจักดวงเอาให้มาก

¹ ไปรคยู อมรา พงศาพิชญ์, "สถาบันศาสนาและสถาบันการเมืองในสังคม," ใน การเมืองและสังคม, ประพนท นันทิยะกุล, บรรณาธิการ, หน้า 155 - 176.

ที่สุด หรือเท่าที่จะกระทำได้ การกอบโกยเพื่อความมั่นคงและความสุขทาง ๆ ของชีวิต จึงเป็น เรื่องธรรมดาสามัญสำหรับชาวคริสต์และชาวมุสลิม ความเชื่อทางศาสนาในแนวนี้ย่อมมีส่วนทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ เกิดความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ และแสวงหาความสุขสมบูรณ์ในทุกด้าน อันเป็นการสร้างนิสัยให้มีความกระตือรือร้นทางการเมือง ไปควยไม่มากนัก

ในกระบวนการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองทั้งนี้ เราจะเห็นได้ว่าการสร้างเสริมบุคลิกภาพของคนเรานั้นต้องอาศัยสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ หลายระดับและหลายชั้นควบคู่กัน และสถาบันเหล่านั้นต่างก็มีบทบาทสำคัญทั้งสิ้น ฉะนั้นในการสร้างเสริมบุคลิกภาพทางการเมืองของบุคคลให้เป็นไปในทิศทางใดจึงขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระ วิธีการ และความสัมพันธ์ในการอบรมกล่อมเกล้าของสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะอย่างไร และสอดคล้องต่อกันหรือไม่ กล่าวคือถ้าต้องการให้ประชาชนในชาติมีบุคลิกภาพเป็นแบบประชาธิปไตย สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สถาบันทางศาสนา รวมทั้งระบบราชการ จะต้องช่วยกันอบรมปลูกฝัง ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ในลักษณะเอื้ออำนวยหรือสอดคล้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้มากที่สุด และจะต้องดำเนินไปอย่างกลมกลืนอย่างมีความต่อเนื่องกัน หากปล่อยให้สถาบันใดสถาบันหนึ่งรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว ก็ย่อมไม่อาจจะทำให้ประชาชนในชาติส่วนใหญ่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยตามอุดมการณ์ของชาติได้

ความหมายบุคลิกภาพ

นักรัฐศาสตร์กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behavioralism) ท่านหนึ่งกล่าวว่า "การศึกษาวิจัยที่ปราศจากทฤษฎีมาเกี่ยวข้องจะเป็นสิ่งที่ไร้สาระ ส่วนทฤษฎีที่ปราศจากข้อมูลสนับสนุนนั้นจะเป็นสิ่งหาประโยชน์อันใดมิได้"¹ และเนื่องจากการศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ "บุคลิกภาพทางการเมือง" อันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ในเชิงจิตวิทยา

* David Easton, "The Current Meaning of Behavioralism," in Contemporary Political Analysis, James C. Charlesworth, ed. (New York : The Free Press, 1967), p. 16. อ้างใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รัฐศาสตร์ แนวทางศึกษาและความเป็นศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิจิตร, 2521), หน้า 75.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ จินนี่ เอน. นัทสัน ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ผู้สนใจที่จะศึกษาอิทธิพลของบุคลิกภาพที่มีต่อพฤติกรรมทางการเมืองของชนเรานั้น ควรจะได้ศึกษาทฤษฎีบุคลิกภาพที่สำคัญ ๆ ให้ ถ้วนทั่วเสียก่อน มิใช่เพียงหยิบยกเอากรอบทฤษฎีง่าย ๆ มาใช้กับงานวิจัยนั้นอย่างฉาบฉวย¹ ทั้งนี้เพราะว่า การศึกษาจิตวิทยาการเมืองนั้น เป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ที่นักรัฐศาสตร์พยายามนำเอาความรู้ทางจิตวิทยามาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลในทางการเมือง² ด้วยเหตุฉะนั้นในลำดับต่อไป เราจะมาพิจารณาถึงทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพในความหมายของนักจิตวิทยาทั่ว ๆ ไป เสียก่อน และหลังจากนั้นเราก็จะได้อภิปรายถึงบุคลิกภาพทางการเมืองแบบต่าง ๆ อันเป็นสาระสำคัญที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือชี้แนะในการวิจัยนี้

คำว่า "บุคลิกภาพ" หรือ "บุคลิกลักษณะ" และบางที่เรียกสั้น ๆ ว่า "บุคลิก" เฉย ๆ นั้น³ เป็นคำที่มาจากคำในภาษาอังกฤษที่ว่า "Personality" ซึ่งคำ ๆ นี้มาจากภาษาละตินว่า "Persona" อีกชื่อหนึ่ง คำว่า Persona ในภาษาละตินนั้นหมายถึง หน้ากากที่ตัวละครใช้สวมเวลาออกโรง เพื่อจะแสดงบทบาทที่ถูกกำหนดให้⁴ เช่น หน้ากากผู้ร้ายเมื่อสวมแล้วผู้แสดงก็จะแสดงบทบาทให้สมกับลักษณะของผู้ร้ายที่กำหนดไว้ในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นต้น

ส่วนการให้ความหมายของบุคลิกภาพนั้น นักวิชาการบางท่านยอมรับว่า "การที่จะชี้แจงพรรณนาว่า บุคลิกภาพมีลักษณะประการใดบ้างนั้น เป็นสิ่งยากยิ่ง"⁵

¹ Jeanne N. Kantson, ed., Handbook of Political Psychology (San Francisco, Cal. : Jossey - Bass, 1973), p. 29.

² Ibid., p. Vii.

³ ทิพย์ นาถสถิต, จิตวิทยา (พระนคร : แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 237.

⁴ เกโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม ฉบับแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนส์โคร์, 2518), หน้า 126.

⁵ โลล ทัชซิงก์, จิตวิทยาเพื่อชีวิตที่ดี, แปลโดย วารุณี อมรทัต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521), หน้า 304.

เพราะมีความหมายกว้างขวางมาก แต่อย่างไรก็ตาม เราก็อาจพิจารณาความหมายของบุคลิกลักษณะ
ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ท่านผู้ทั้งหลายได้ให้นิยามหรือคำจำกัดความเอาไว้ และพอจะนำมากล่าว ณ
ที่นี้ได้ดังต่อไปนี้

พจนานุกรม เวบสเตอร์¹ ได้ให้ความหมายของบุคลิกลักษณะไว้ว่า หมายถึง

1. คุณสมบัติ หรือ ข้อเท็จจริง แห่งความเป็นบุคคล
 2. คุณสมบัติ หรือ ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล : เอกลักษณ์
ของบุคคล หรือ อັคตบุคลิกลักษณะ
 3. แบบแผนของลักษณะนิสัย และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งแสดงออกมาให้เห็น
ทั้งการกระทำทางร่างกาย จิตใจ และ ทัศนคติ อันเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตก
ต่างกันหลาย ๆ อย่าง โดยพิจารณารวมกัน
 4. ผลรวมแห่งคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ความตั้งใจ หรือสิ่งที่ทำให้คนอื่นตั้งใจ
- ส่วนพจนานุกรมอเมริกัน ฉบับภาษาอังกฤษฉบับหนึ่ง² ก็ให้ความหมายของบุคลิกลักษณะไว้

ว่า คือ

1. สภาพ หรือ คุณสมบัติของความเป็นบุคคล
2. (ก) ลักษณะที่เคลื่อนไหวทางร่างกายและจิตใจ อันเป็นส่วนปรุงแต่งชีวิตของบุคคล
ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะในการดำเนินชีวิต
(ข) ลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งประกอบขึ้นด้วย แบบนิสัยที่แตกต่างกันทั้งทาง
จิตใจและพฤติกรรม
3. แบบแผนแห่งคุณลักษณะรวม ๆ กันของบุคคล อาทิ พฤติกรรม นิสัยใจคอ อารมณ์
และจิตใจ
4. คุณสมบัติแห่งความแตกต่างกันของบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านลักษณะต่าง ๆ
ที่ทำให้บุคคลอื่นเกิดความจับใจ และเป็นที่ยอมรับทางสังคม

¹ Webster's New Universal Dictionary of English Language

(New York : Webster's Universal Press, 1977), p. 1338.

² William Morris, ed., The American Heritage Dictionary of English Language (New York : American Heritage Publishing, 1969), p.978.

นอกจากพจนานุกรม 2 ฉบับ ดังได้กล่าวมาแล้ว ก็มีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวเฉพาะบางส่วนเท่านั้น อาทิ

กิลเนอว์ กล่าวว่า บุคลิกภาพหมายถึง ส่วนทั้งหมดของบุคคลทั้งที่ปรากฏให้เห็นจากภายนอก (พฤติกรรม) และการรู้ตัวเองภายใน อันเป็นแบบแผนแห่งลักษณะนิสัยที่อาจจะวัดได้เฉพาะบุคคลและมีความคงทนถาวรพอสมควร¹

สไนเคอร์แมน มีความเห็นว่า บุคลิกภาพเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่ฉายออกมาให้เห็นคุณลักษณะของบุคคล และสิ่งที่ยังให้เห็นคุณลักษณะที่ว่านี้ได้แก่ ทักษะสติ ความคิดความเห็น ค่านิยม ความเชื่อและอุดมการณ์ เป็นต้น²

ซัลลิแวน ให้ความหมายของบุคลิกภาพว่า หมายถึง แบบแผนการตอบโต้ต่อสถานการณ์ภายในตัวบุคคล ซึ่งมีความคงทนพอประมาณอันได้แก่ ลักษณะต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์³

แอลลปอร์ต กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ องค์การหรือการจัดระเบียบ ซึ่งมีลักษณะเคลื่อนไหวภายในเอกัตบุคคลแห่งเหล่าระบบทางจิตใจ อันเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะตัวในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม⁴

แคทเทิล ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพอย่างสั้น ๆ ว่า คือ สิ่งที่ยบอกว่าอะไรที่คนเรา

¹ B. Von Haller Gilmer, Psychology (New York : Harper & Row, 1970), p. 73 and 80.

² Paul M. Sniderman, Personality and Democratic Politics (Berkeley, Cal. : University of California Press, 1975), pp. 171 - 179.

³ Harry Stack Sullivan, "Conceptual of Modern Psychiatry," quoted in Robert E. Lane, Political Man (New York : The Free Press, 1972), p. 11.

⁴ Gordon W. Allport, Personality : A Psychological Interpretation (New York : Henry Holt, 1937), p. 38.

จะหาเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ¹

อีลการ์ค และ แอกคินสัน กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ แบบแห่งคุณลักษณะและวิธีการแสดงออกของบุคคล อันเป็นข้อกำหนดการปรับตัวตามแบบฉบับของแต่ละบุคคล ²

กูค มีความเห็นว่า บุคลิกภาพ เป็นปฏิกริยาทางจิตวิทยาและสังคมโดยส่วนรวมของแต่ละบุคคล อันเกี่ยวกับการสังเคราะห์ทางอารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม และปฏิกริยาต่าง ๆ ต่อสิ่งแวดล้อม ³
 (แนลล) มีความเห็นว่า บุคลิกภาพเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่ทำให้คนอื่นสามารถวัดได้ว่า เขาเป็นคนอย่างไร ซึ่งหมายถึงผลรวมของอุปนิสัยและพฤติกรรมอันได้แก่ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ ทักษะ ความสนใจและปฏิกริยาต่าง ๆ ที่แสดงต่อบทสิ่งแวดล้อม ⁴

กิลชอร์ค ได้นิยามบุคลิกภาพสรุปได้ว่า หมายถึง ลักษณะนิสัยหลาย ๆ อย่างที่รวมกันขึ้นเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ⁵

มันน์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบุคลิกภาพว่า เป็นผลรวมของลักษณะทางพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในตัวบุคคล ผลของบุคลิกภาพเกิดจากการปะทะสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสถานทางชีวภาพ กับ สภาพแวดล้อมทางสังคมหรืออิทธิพลทางวัฒนธรรม ⁶

¹ Raymond B. Cattell, The Scientific Analysis of Personality (Chicago : Aldine, 1965), p. 25.

² Ernest R. Hilgard and Richard G. Atkinson, Introduction to Psychology (New York : Harcourt, Brace and World, 1967), p. 472.

³ Carter V. Good, Dictionary of Education (New York : McGraw - Hill Book, 1959), p. 392.

⁴ Victor H. Nall, Introduction to Educational Measurement (Boston : Houghton Mifflin, 1957), p. 277.

⁵ Joy P. Guilford, Personality (New York : McGraw - Hill Book, 1959), pp. 2 - 4.

⁶ Normann L. Munn, Introduction to Psychology (Boston : Houghton Mifflin, 1969), p. 88.

ทัชชิงก์ มีความเห็นว่า บุคลิกภาพเป็นคำที่แสดงถึงว่า ตัวเราเป็นอย่างไรและทำอะไร อันเป็นแก่นของแต่ละบุคคล และเป็นยอดรวมของการที่เราแสดงปฏิกิริยาตอบสนองของสิ่งใด ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งในที่แจ้งและในที่รโหฐาน¹

โคเรนโซ่ กล่าวว่า บุคลิกภาพเป็นโครงสร้างที่เคลื่อนไหว (Dynamic Configuration) ของความเตรียมพร้อมภายในที่จะแสดงพฤติกรรมของคนใดคนหนึ่งซึ่งเขาได้รับมา และมีลักษณะคงทน (Enduring)²

ส่วน ฟรอยด์ ให้ความเห็นว่า บุคลิกภาพเป็นผลรวมของการประสานกิจกรรมกันระหว่าง ID EGO และ SUPEREGO³

¹ ไลล์ ทัชชิงก์, จิตวิทยาเพื่อชีวิตที่ดี, แปลโดย วารุณี อมรทัต, หน้า 304 - 305.

² Gordon J. DiRenzo, Personality Power and Politics, (London : University of Notre Dame Press, 1957), p.19 อ้างใน ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และอนุสรณ์ ลิ้มบณี, พฤติกรรมทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2522), หน้า 141.

³ ID เป็นแหล่งพลังงานทั้งหลายทางจิตที่มีอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ (พันธุกรรม) หน้าที่สำคัญของ ID คือ ระดับความเครียดทางร่างกายซึ่งเกิดจากผลของความไม่พอใจที่ได้รับการเร้าจากภายนอกและภายใน เพื่อให้สภาพร่างกายและจิตใจรู้สึกสบายขึ้น

EGO เป็นส่วนพิเศษส่วนหนึ่งของ ID และทำหน้าที่ควบคุมกิจกรรมของร่างกายเป็นตัวการในการสั่งการว่า ร่างกายจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อสนองความต้องการนั้น ๆ

SUPEREGO เป็นส่วนที่เกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ ที่บุคคลแต่ละคนได้รับมาจากการอบรมสั่งสอนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หน้าที่สำคัญของ SUPEREGO คือ พิจารณาตัดสินว่า สิ่งที่ร่างกายจะทำหรือแสดงออกเพื่อสนองความต้องการนั้น ผิดหรือถูก ดีหรือไม่ดี ควรทำหรือไม่ควรทำ กล่าวโดยสรุป SUPEREGO เป็นตัวการสำคัญในการเก็บกักไม่ให้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่พึงปรารถนา - โปรงค์คูเพิเคิมใน เคโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคมฉบับแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่, หน้า 131 - 133. และ ไพบูลย์ ช่างเรียน และสมปราชญ์ จอมเทศ, วิทยาการจัดการและพฤติกรรมบริหารองค์การ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 61 - 62.

หลังจากที่เราได้ทราบความหมายของบุคลิกภาพในทัศนะของนักวิชาการชาวต่างประเทศ มาพอสมควรแล้ว เห็นสมควรที่จะได้พิจารณาถึงความหมายของบุคลิกภาพในทัศนะของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ของไทยดูบ้าง เพื่อว่าอาจจะช่วยให้เราเข้าใจลักษณะโดยทั่วไปของบุคลิกภาพได้กระจ่างขึ้น

หม่อมหลวงคุ่ย ชุมสาย กล่าวว่ บุคลิกภาพ คือ ภาระส่วนแห่งการรวมหน่วย (Integration) อันหนึ่ง ซึ่งประกอบขึ้นด้วย รูปร่าง ลักษณะ และพฤติกรรมที่เป็นเครื่องสื่อนิสัยของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งทำให้คนอื่นกำหนดคุณค่าของคน ๆ นั้นด้วยอาวเอค และไม่ใช้ด้วยพุทธรบัญญาหรือเชาวน์¹

ทิพย์ นาดสุภา ให้ความเห็นว่า บุคลิกภาพ คือ คุณสมบัติทุกอย่างที่เขามีอยู่ เช่น รูปร่าง หน้าตา ความเยียบแหลมทางประสาท จริตกิริยา ความสนใจ ทัศนคติ วิสัยสามารถ อารมณ์ ความถนัดตามธรรมชาติ ภาษา การรับรู้ จินตนาการ และวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ประสานตัวเป็น "เอกบุคลิกลักษณะ" ของคน ๆ หนึ่ง²

สนธิ สัมครการ ให้ความหมายของบุคลิกภาพว่า หมายถึง องค์การแห่งพลังที่มีความถาวรพอประมาณ (Enduring Organization Force) ซึ่งมีอยู่ในบุคคลแต่ละคนรวมทั้งทัศนคติ ค่านิยมและทัศนภาพที่สม่ำเสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดมีพฤติกรรมที่สม่ำเสมอในเอกชนแต่ละคน³

โสภกา ชูพิกุลชัย ให้อรรถาธิบายว่า บุคลิกภาพเป็นแบบอุปนิสัยของแต่ละบุคคลที่บอกให้ทราบถึงการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวของเขา โดยมากมักจะเน้นถึงลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล บุคลิกภาพกับอุปนิสัยนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากและไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ บุคลิกภาพเน้นทั้งรูปร่าง ลักษณะและความรู้สึกนึกคิด ส่วนอุปนิสัยเน้นที่ความรู้สึกสำนึกที่เกิดขึ้นอยู่ใน

¹ หม่อมหลวงคุ่ย ชุมสาย, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช; 2508), หน้า 348.

² ทิพย์ นาดสุภา, จิตวิทยา, หน้า 237.

³ สนธิ สัมครการ, วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์ กับ ตัวแบบสำหรับการศึกษาสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 40.

จิตใจของมนุษย์ และมนุษย์ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของตน ¹

สุโท เจริญสุข มีความเห็นว่า บุคลิกภาพ หมายถึง สภาพผลรวมทั้งหมดของพฤติกรรมของคนเรา ซึ่งทำให้เป็นอย่างนั้น ประเภะนั้น ท่านอนั้น เกี่ยวกับการคิด การพูด และการกระทำ ทั้งปวงของเขา ²

ประคินันท์ อูปรมย์ ให้ทัศนะอย่างกว้าง ๆ ว่า บุคลิกภาพคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมตัวกันขึ้นเป็นบุคคล เช่น รูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง น้ำเสียง การพูด การแต่งกาย การแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ ความต้องการ ฯลฯ เป็นต้น ³

กาญจนา คำสุวรรณ และ นิตยา เสาร์มันที ปีกรรมเห็นว่า บุคลิกภาพคือลักษณะประจำตัวของบุคคลจะปฏิบัติอย่างไร ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยมองที่ลักษณะทั้งด้านระบบจิตใจ อันได้แก่ ความรู้สึก ความคิด แรงจูงใจ เป็นต้น และระบบร่างกาย เช่น หน้าตา ท่าทาง โครงสร้าง ระหนกระสาท อวัยวะภายในและภายนอก ทั้งสองระบบเป็นส่วนสำคัญในการแสดงออกของการปรับตัว ความสามารถ การแสดงออกของอารมณ์ในแต่ละบุคคล ⁴

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี กล่าวว่า บุคลิกภาพคือ ลักษณะของแบบกระสวน หรือ แบบฉบับ (Pattern) ของความเตรียมพร้อมทางจิตวิทยาที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปที่ต่างกัน ⁵

ส่วน ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพอย่างสั้น ๆ ว่า คือ สิ่งบอกว่า

¹ โสภา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 95.

² สุโท เจริญสุข, จิตวิทยาสำหรับอุดมศึกษาบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเคียนสโตร์, 2520), หน้า 53.

³ ประคินันท์ อูปรมย์, จิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2518), หน้า 50.

⁴ กาญจนา คำสุวรรณ และ นิตยา เสาร์มันที, จิตวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2521), หน้า 194.

⁵ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี, พฤติกรรมทางการเมือง, หน้า 141.

บุคคลจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ¹

นอกจากนั้น เอนกกุล กรีแสง ก็ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า บุคลิกภาพหมายถึง ผลรวมของลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลซึ่งมีทั้งที่เหมือนกับบุคคลอื่นและลักษณะเฉพาะตัวของเขา ²

จากนันททัศนะของนักวิชาการทั้งหลายทั้งปวงดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ พอจะเห็นได้ว่า บางท่านได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้ในลักษณะกว้างขวางมาก บางท่านก็ให้ความหมายไว้แคบ ๆ เน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง มีจำนวนน้อยที่มีทัศนะตรงกัน หรือใกล้เคียงกันและพอจะไปด้วยกันได้ แต่บางท่านก็ให้ความหมายเป็นเอกเทศแตกต่างไปจากท่านอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเราก็คงจะสรุปลักษณะสำคัญ ๆ ของบุคลิกภาพได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. บุคลิกภาพ เป็นลักษณะส่วนรวมทั้งหมดของบุคคล
2. บุคลิกภาพ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นสภาพความเตรียมพร้อมภายในหรือทางด้านจิตใจ กับส่วนที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็นภายนอกและลักษณะทางด้านร่างกาย
3. บุคลิกภาพมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ (Dynamic) มีความเป็นระเบียบ (Organized) และมีความคงเส้นคงวาพอสมควร (Enduring) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มีความเป็นระเบียบแบบแผนค่อนข้างแน่นอน (Pattern)
4. บุคลิกภาพส่วนที่เป็นสภาพความเตรียมพร้อมภายในเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและควบคุมการปรับตัวของบุคคลให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
5. ลักษณะของบุคลิกภาพ จะมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันกับบุคคลอื่น และส่วนที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่นโดยสิ้นเชิง

¹ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 11.

² เอนกกุล กรีแสง, จิตวิทยาทั่วไป (แผนกเอกสารและการพิมพ์ โครงการตำราวิชาการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2519), หน้า 121.

ที่มาของบุคลิกภาพ

การอธิบายว่าบุคลิกภาพของคนเราไดมาอย่างไรนั้น นักจิตวิทยาส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า ได้มาจากอิทธิพลใหญ่ ๆ 2 ประการคือ 1 อิทธิพลจากพันธุกรรม (Heredity) กับ อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมหรือ การเรียนรู้ทางสังคม (Environment or Socialization)

1. อิทธิพลจากพันธุกรรม การได้มาซึ่งบุคลิกภาพโดยทางนี้ได้แก่ การถ่ายทอดลักษณะทางชีวภาพจากพ่อแม่หรือบรรพบุรุษ ตัวการสำคัญในการถ่ายทอดนี้คือ ยีนส์ (Genes) ซึ่งแฝงอยู่ในโครโมโซมส์ของเซลล์สืบพันธุ์ของพ่อแม่ ลักษณะบางอย่างของพ่อแม่จะส่งทอดไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ มา (Generations) ที่อยู่ในสายเลือดเดียวกัน ผลของการถ่ายทอดนี้ จะทำให้ลูกหลานมีลักษณะบางอย่างเหมือนพ่อแม่ เช่น รูปร่าง หน้าตา ท่าทาง นิสัยพรหม ระเบียบระสาท อารมณ์ ความสมบูรณ์หรือความพิการของร่างกาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นความแตกต่างเบื้องต้นของมนุษย์ และจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดทิศทางและขอบเขตของการพัฒนาบุคลิกภาพในลำดับต่อ ๆ มา อิทธิพลของยีนส์ในการถ่ายทอดบุคลิกภาพทางพันธุกรรมนี้ เคโซ สวานานท์ ได้กล่าวอุปไมยไว้ว่า

จริงอยู่ การกำเนิดชีวิตของแต่ละคนนั้นเหมือน ๆ กัน จากตัวอสุจิที่มีโครโมโซมส์ 24 ตัว เข้าไปผสมกับไข่ที่มีโครโมโซมส์อีก 24 ตัว เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีโครโมโซมส์ 48 ตัว แต่ส่วนประกอบโครโมโซมส์แต่ละชีวิตนั้น หากได้เหมือนกันไม่ ตัวพิมพ์นั้นอาจจะนับได้ว่าเหมือนกันก็จริง แต่เนื้อโลหะที่เขาลงไปบนแม่พิมพ์นั้นแตกต่างกันออกไป (ภายในโครโมโซมส์มียีนส์ที่แตกต่างกันแฝงอยู่) * ถึงแม้ว่าเมื่อออกจากเบ้าหลอมจะมีหน้าตา มีแขนขา มีส่วนประกอบอื่น ๆ เหมือน ๆ กัน แต่ในรายละเอียดนั้น ยังคงแตกต่างกันอยู่คตินเอง ²

¹ Normenn L. Munn, Introduction to Psychology, p. 88; กาญจนาคำสุวรรณ และ นิตยา เสาร์มันี, จิตวิทยาเบื้องต้น, หน้า 196 - 199; และ ฉลอง ภิรมณ์รัตน์, จิตวิทยาสังคม (กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์ การพิมพ์, 2521), หน้า 29.

* ข้อความในวงเล็บเล็กเป็นความเห็นของผู้วิจัย.
² เคโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม ฉบับแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่, หน้า 129.

2. อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมหรือการเรียนรู้ทางสังคม¹ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสภาพทางสังคม นับว่ามีอิทธิพลต่อสภาวะจิตใจของมนุษย์เป็นอย่างมากกล่าวคือ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา จะเป็นผลให้คนเราเกิดการเรียนรู้ และรู้จักปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ สิ่งแวดล้อมที่ว่านี้ได้แก่ ลมฟ้าอากาศ ที่อยู่อาศัย สภาพสังคม เศรษฐกิจ สถานการณ์ คนใกล้ชิด ฯลฯ เป็นต้น ส่วนการเรียนรู้นั้น อาจจะเป็นการเรียนรู้ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ได้ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตคนเรากั้งแต่ภายหลังจากคลอดออกจากครรภ์มารดา ทารกจะค่อย ๆ เรียนรู้และสะสมประสบการณ์ทีละน้อย ๆ พร้อมกับปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นเมื่อเขาเติบโตขึ้น เขาก็จะต้องเรียนรู้ว่า เขาต้องมีบทบาทอะไรบางอย่างสำหรับฐานะต่าง ๆ ของเขาในสังคม และเมื่อไรเขาควรจะแสดงบทบาทเช่นไรจึงจะเหมาะสม นั่นก็คือ สถานการณ์และประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นความรู้สำคัญในการกำหนดลักษณะหรือบุคลิกภาพของเขาให้เป็นคนเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมและมีการปรับตัวเช่นไรจึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม ตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมได้แก่ เด็กที่เติบโตในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เช่นอยู่ในสภาวะบ้านแตก ฝาแตกขาด ประสบกับความอศอยากหิวโหย ได้ยินแต่เสียงคำทอทะเลาะเบาะแว้ง เห็นแต่ความสกปรกรุงรังตลอดเวลา (สภาพตามสลัม) เด็กย่อมจะมีบุคลิกภาพโน้มเอียงไปในทางที่ ไม่ดี ตรงกันข้ามเด็กที่มีประสบการณ์ดีเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว เช่น ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดี พบแต่สิ่งดีงามเจริญหูเจริญตา ก็ย่อมจะพัฒนาบุคลิกภาพไปในทางที่แตกต่างกันออกไป ประสบการณ์อันเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคมนี้ อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ²

2.1 ประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ที่บุคคลได้รับเหมือน ๆ กันหรือในทำนองเดียวกัน อันเป็นผลจากการอยู่ในสังคมเดียวกัน เช่น บิดามารดา ธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติและรับฟังคำสั่งสอนต่าง ๆ ของสังคมแบบเดียวกัน ตลอดระยะเวลาที่คนเราเจริญเติบโตขึ้นมาในสังคมนั้น คนเราจะต้องศึกษาและปฏิบัติตนตามวิถีทางที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง เช่น การแสดงคารวะด้วยการกราบไหว้ หรือ

¹ See E. H. Erikson, Childhood and Society (New York : W.W. Norton Library, 1950).

² กาญจนมา คำสุวรรณ และ นิตยา เสาร์พันธ์, จิตวิทยาเบื้องต้น, หน้า 197 - 199.

การแสดงความสามารถใจด้วยการนั่งเฉย เป็นกัน บุคคลที่เจริญเติบโตในสังคมต่างกันย่อมจะมีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติหรือบุคลิกภาพที่แตกต่างกันออกไป เพราะค่านิยมและการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม คนที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันก็ไม้อาจจะมีบุคลิกภาพเหมือนกันทุกอย่างได้ ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยตัวแทนต่าง ๆ ของสังคม เช่น พ่อแม่ ครู เพื่อน อาจจะไม่เป็นรูปแบบเดียวกัน หรือมีความสามารถในการถ่ายทอดได้ไม่เหมือนกันทีเดียว นอกจากนี้ในสังคมหนึ่ง ๆ มักจะมีสังคมย่อย ๆ อีกมากมาย และในแต่ละสังคมย่อยเหล่านี้ ก็จะมีวัฒนธรรมของตนเองมาหล่อหลอมบุคคลที่เป็นสมาชิกในกลุ่มคนด้วย และที่สำคัญก็คือ ศักยภาพที่มีมาแต่กำเนิด (อิทธิพลของพันธุกรรม) ของแต่ละบุคคลในการเรียนรู้ ก็มีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ ดังนั้น ถึงแม้ว่าบุคคลจะได้รับ การอบรมกล่อมเกลามาจากวัฒนธรรมเดียวกัน ก็ไม่อาจจะทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพเหมือนกันทุกอย่างได้

2.2 ประสบการณ์เฉพาะตัว ในช่วงชีวิตของคนเรานั้น แต่ละคนย่อมจะมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันหรือไม่ซ้ำแบบกันมากมาย เช่นบางคนในขณะที่เป็นเด็ก ถูกพ่อแม่เข้บงวักวาดขัน หรือเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงโดยไม่มีเหตุผลสมควร บางคนกลับถูกพ่อแม่ปล่อยปละละเลยหรือตามใจจนเคยตัว บางคนมีพ่อแม่ที่ใจดีให้ความอบอุ่น ให้รางวัลเมื่อทำถูก ทำโทษเมื่อทำผิด เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแตกต่างกันทั้ง 3 ประเภทนี้ ย่อมมีการพัฒนาบุคลิกภาพไปในลักษณะที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ประเภทแรก เด็กจะมีแนวโน้มเป็นคนที่ไม่ไว้น้ำใจเชื่อใจใครและทำตนเป็นปรปักษ์ต่อสังคม ประเภทที่สอง อาจจะเป็นคนชอบหลอกลวงปลิ้นปล้อนคลบตะแลง ส่วนประเภทสุดท้าย จะมีแนวโน้มเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ทำอะไรมีเหตุผล และมองโลกในแง่ดี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป อิทธิพลจากพันธุกรรมก็ดี และอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมก็ดี ล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลิกภาพของคนเรามาก ส่วนอิทธิพลทางค่านิยมจะมีผลมาน้อยเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะตัวและวัฒนธรรมของสังคมที่คน ๆ นั้น เกี่ยวข้องอยู่เป็นสำคัญ

ทฤษฎีบุคลิกภาพ

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับบุคลิกภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อประโยชน์ในการนำไปอธิบายลักษณะท่าทีและพฤติกรรมของบุคคลให้ใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวของเขามากที่สุด ผู้วิจัยจึงอยากจะขอกล่าวถึงทฤษฎีบุคลิกภาพที่เห็นว่าสำคัญ ๆ ไว้พอเป็นสังเขป ส่วนในรายละเอียดนั้น เป็น

เรื่องที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของการวิจัยนี้ ผู้สนใจที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งเพิ่มเติม ก็สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากตำราจิตวิทยาทั่วไป ทฤษฎีบุคลิกภาพที่พิจารณาเห็นว่าสมควรนำมากล่าวในที่นี้ มีดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีแบ่งประเภท (Type Theory) ทฤษฎีนี้เกิดจากนักจิตวิทยาคนหนึ่งมีความเชื่อเหมือนกันว่า บุคลิกภาพของมนุษย์นั้น สามารถจำแนกหรือแยกออกเป็นหมู่เป็นพวกได้ เช่นเดียวกับการแยกประเภทของพืชหรือสัตว์¹ นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงของกลุ่มนี้ได้แก่ จุง กับ เชลคอน

คาร์ล จี. จุง (Carl G. Jung) ได้แบ่งประเภทของบุคลิกภาพออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้²

(1) ประเภท Extrovert บุคคลที่จัดว่ามีบุคลิกภาพอยู่ในประเภทนี้ ได้แก่ บุคคลที่เปิดเผย ชอบการสังคม ชอบรื่นเริง มีความเชื่อมั่นในตัวเองบนรากฐานของเหตุผลและความเป็นจริง นี้อุบัตินิสัยที่เปลี่ยนแปลงได้คาบสตามการณ์ที่เหมาะสม พร้อมทั้งจะรับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้เสมอ

(2) ประเภท Introvert ได้แก่ บุคคลที่ชอบเก็บตัว เคร่งครัดต่อระเบียบแบบแผนอย่างมาก มีมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการควบคุมอุปนิสัยของตนเอง เชื่อตัวเองและกระทำการทุกอย่างมักจะขึ้นอยู่กับตัวเองเป็นหลัก บุคคลประเภทนี้จะผูกพันสิ่งต่าง ๆ กับตัวเองมากกว่าที่จะผูกพันกับสังคมหรือบุคคลอื่น

ส่วน วิลเลียม เอช. เชลคอน (William H. Sheldon) แบ่งประเภทของบุคลิกภาพออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ โทษพิจารณาจากลักษณะทางร่างกายดังนี้³

¹ โสภกา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า 100 - 101.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

³ เคโซ สวานานท์, จิตวิทยาสังคม ฉบับแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่, หน้า 146

(1) ประเภท Endomorphy บุคลิกภาพประเภทนี้ได้แก่ ลักษณะของบุคคลที่มี โครงร่างอ้วนกลม หรืออ้วนเคี้ย ร่างกายเต็มไปด้วยไขมัน ส่วนพุงยื่นหนา พวกนี้มักจะชอบ สนุกสนานรื่นเริง โกรธง่ายหายเร็ว กินจุ จู้จี้ขี้บ่น ชอบการสังคม ชอบทำอะไรซ้ำ ๆ ปล่อย อารมณ์ตามสบาย ชีวิตไม่รีบร้อน เป็นคนที่ยากต่อการคบค้าสมาคม

(2) ประเภท Mesomorphy ได้แก่ บุคคลที่มีกระดูกและกล้ามเนื้อแข็งแรงได้ สักส่วนโหล่งกลางตะโพกเล็ก มีความคล่องแคล่วว่องไว มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รักการต่อสู้แข่งขัน ชอบการเสี่ยง เป็นคนที่ค่อนข้างจะก้าวร้าว การกระทำใด ๆ มักจะแสดงว่าตัวมีอำนาจและมี พละกำลังมาก

(3) ประเภท Ectomorphy เป็นบุคลิกภาพของบุคคลที่มีลักษณะผอม สูงบาง หน้า ออกแบนแฟบ ทรวงทรงชะลูด ไหล่ห่อ มีลักษณะเคร่งขรึม เอาการเอางาน ไม่ชอบการเข้า สังคมมีความเครียดทางอารมณ์อยู่เป็นนิจ ตัดสินใจอะไรจะไรวดเร็ว เก็บซาค ชอบความสันโดษโดย เฉพาะเมื่อเผชิญกับปัญหา

2. ทฤษฎีแบ่งตามลักษณะนิสัย (Trait Theory) ทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายบุคลิกภาพตาม ลักษณะนิสัย ที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอ่อนไหวทางอารมณ์ ความ เฉลียวฉลาด ความรับผิดชอบ ฯลฯ นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่าบุคลิกภาพเกิดจากผลรวมของลักษณะ นิสัยต่าง ๆ (Traits) ของคนเรา¹ แอลส์ปอร์ต (Allport) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาคนสำคัญของ กลุ่มนี้ ได้แบ่งบุคลิกภาพออกตามลักษณะนิสัยออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ²

¹ See Paul Hersey and Kenneth H. Blanchard, Management of Organizational Behavior : Utilizing Human Resources (Englewood Cliff, N.J.: Prentice - Hall, 1977), pp. 28 - 29.; Han J. Eysenck, The Structure of Human Personality (London : Methuen, 1970), pp. 13 - 14. และธงชัย ลัทธินุสรณ์, "การวิเคราะห์องค์ประกอบบุคลิกภาพประชาธิปไตย," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2517, หน้า 27 - 28.

² โสภกา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า 102.

(1) ลักษณะนิสัยสามัญทั่วไป (Common Traits) คือลักษณะนิสัยของบุคคลที่อาจจะนำมาเปรียบเทียบกันได้ในทุกบุคคลทุกคน เช่น ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมและอุดมการณ์เป็นต้น

(2) ลักษณะนิสัยที่เป็นแบบเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล (Personal Disposition) เป็นลักษณะนิสัยหรืออุปนิสัยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Unique) ซึ่งทำให้แต่ละคนมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันออกไปโดยไม่ซ้ำแบบกัน อาทิ สติปัญญาความสามารถ ความเฉลียวฉลาด การควบคุมอารมณ์ เป็นต้น

3. ทฤษฎีแรงขับ (Dynamic Theory) นักจิตวิทยาที่เชื่อในทฤษฎีนี้เห็นว่าบุคลิกภาพเป็นผลผลิตของการเกี่ยวของเชื่อมโยง หรือผลของการปะทะสัมพันธ์กันระหว่าง สภาวะทางกาย (Physical) กับ สภาวะแวดล้อมทางสังคม (Social) ผลของการปะทะสัมพันธ์นี้ จะส่งผลไปถึงสภาวะทางจิตใจ นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงมากของกลุ่มนี้ คือ ฟรอยด์

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้จัดจำแนกบุคลิกภาพออกเป็น 3 แบบ คือ ¹

(1) แบบ ID เป็นบุคลิกภาพของบุคคลที่ถือเอาความรู้สึกอารมณ์หรือความรู้สึกตามสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง มักจะไม่คำนึงถึงความถูกต้อง จริงหรือไม่จริง ควรหรือไม่ควร แต่จะคำนึงถึงความพอใจของคนเป็นที่ตั้ง

(2) แบบ EGO ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบนี้ เวลาจะทำอะไรลงไป จะคำนึงถึงเหตุผล ความนึกชอบชั่วดี อะไรควรหรือไม่ควร อะไรผิดหรือถูกเสียก่อน บุคคลประเภทนี้จะมีการควบคุมอารมณ์ของตนอยู่ตลอดเวลา

(3) แบบ SUPEREGO พวกนี้มีคุณธรรมและลัทธิอยู่ เขาครอบงำ จะทำอะไรลงไป จะคำนึงถึงความถูกต้อง ควรหรือไม่ควร ท่านองเดียวกับผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบ EGO แต่มีความเคร่งครัดกว่า กล่าวคือ ถ้าสิ่งที่เขาจะทำลงไปนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรปนเปื้อนอยู่ด้วย เขาก็จะไปยอมทำในสิ่งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะนำความสุขมาสู่ตนก็ตาม

¹ เดโช สวานานนท์, จิตวิทยาสังคม ฉบับแก้ไข ปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่, หน้า

เดโช สวานานท์ ได้สรุปทัศนะของ فروยด์ ไว้อย่างสั้น ๆ ว่า

ผู้ที่ทำอะไรโดยอำเภอใจตัวเอง ไม่คิดหน้าคิดหลังใด ๆ ทั้งสิ้น
เห็นแก่ความสุขสบายของตนเป็นที่ตั้ง เป็นพวกบุคลิกภาพแบบอีดี (ID)
ผู้ที่ทำอะไรมีเหตุผล รักความจริงเป็นที่ตั้ง เป็นพวกบุคลิกภาพ
แบบอีโก (EGO)

ส่วนผู้ที่ถือคุณธรรมเป็นสรณะ ไม่ยอมทำอะไรที่แม้จะมีเหตุผลสมควร
และแม้สิ่งนั้นจะนำความสุขมาสู่ตน แต่ขัดแย้งกับคุณธรรม ศีลธรรมและ
ความเชื่อต่าง ๆ ถือเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบซูเปอร์อีโก (SUPEREGO) ²

4. ทฤษฎีอินทรีย์ภาพ (Organismic Theory) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า การที่จะ
เข้าใจบุคลิกภาพนั้น จะต้องเข้าใจส่วนทั้งหมดของคนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ นักจิตวิทยา
กลุ่มนี้เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ (Potential) ที่จะพัฒนาตัวเองไปในทางที่ดีงาม หรือสิ่งที่
สังคมต้องการ นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงของกลุ่มนี้ได้แก่ มาสโล และ โรเจอร์

มาสโล (Maslow) เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีแรงจูงใจโดยธรรมชาติที่จะดำเนินชีวิตไปใน
ทางที่ดีงามในแทบทุกเรื่อง ไม่ว่าจะด้านการศึกษา การอยากรู้อยากเห็น หรือการเข้าใจมนุษย์
มีแนวโน้มที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของตนไปสู่จุดที่สมบูรณ์ หรือ ที่เรียกว่า Self - actualization

ส่วนโรเจอร์ (Rogers) เน้นในเรื่องระบบการรับรู้ของบุคคล เขามีความเห็นว่าการ
รับรู้ของคนเรานั้นจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามสภาพความเจริญเติบโตทางร่างกาย กล่าวคือ ในระยะ
เริ่มแรกนั้น เล็กเล็ก ๆ ไม่สามารถที่จะรับรู้เกี่ยวกับตนเอง คัดจำรู้ความจำต่าง ๆ เป็นไปใน
ลักษณะที่เลื่อนลอย แต่เมื่อเขาเติบโตขึ้นประสบการณ์ที่ผ่านมาและสภาพความพร้อมทางร่างกาย
และจิตใจ (Maturation) จะทำให้เด็กสามารถรับรู้และเข้าใจตนเองและสังคมมากขึ้น
เรื่อย ๆ โรเจอร์แบ่งองค์ประกอบแห่งระบบการรับรู้อันเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพออกเป็น 2 ส่วน คือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 151.

² See A.H. Maslow, Motivation and Personality (New York :

(1) Organism ส่วนนี้เป็นจุดรวมหรือจุดสะสมประสบการณ์ทั้งหมดที่เขาได้รับมา ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม

(2) Self เป็นศูนย์รวมแห่งความรู้สึกทั้งหลายทั้งปวงของบุคคลและเป็นลักษณะเฉพาะของตัวแต่ละบุคคลซึ่งมีอยู่ไม่เหมือนกัน

องค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้ จะประสานกันเข้าเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของคนเรา

5. ทฤษฎีตัวกำหนดทางสังคม (Social Determinants Theory) นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ เชื่อว่า ประสบการณ์ที่บุคคลได้รับมาจากสิ่งแวดล้อมและสังคมจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดบุคลิกภาพของคนเราโดยตรง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถานการณ์ของสภาพแวดล้อม และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) เป็นตัวการสำคัญในการกำหนดหรือพัฒนาบุคลิกภาพของคนเรามากที่สุด นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงของกลุ่มนี้ได้แก่ แอดเลอร์และฟรอมม์

แอดเลอร์ (Adler) เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) เช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น มนุษย์ไม่สามารถที่จะแยกตัวออกจากสังคมได้ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต จะผูกพันอยู่กับสังคมโดยตลอด มนุษย์มีแรงจูงใจโดยธรรมชาติที่จะสร้างสรรค์ชีวิตของตนให้สมบูรณ์ แรงจูงใจหรือแรงผลักดันที่เวลานี้คือ ปมค้อย มนุษย์ทุกคนพยายามที่จะเอาชนะปมค้อยของตนเอง และพยายามกลบเกลื่อนปมค้อยนั้น เพื่อที่จะทำให้สังคมยอมรับคน ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้สังคมและปรับปรุงตนเองให้อยู่ในสังคมได้

ส่วนฟรอมม์ (Fromm) เชื่อว่า โดยธรรมชาติมนุษย์ต้องการอิสรภาพและต้องการที่จะแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ แต่การแยกตัวเองออกจากธรรมชาติเช่นว่านี้ กลับทำให้มนุษย์เกิดความหวาดเหว่เดียวดาย ซึ่งมนุษย์เองก็ไม่ชอบความหวาดเหว่เดียวดาย หรืออยู่คนเดียว ดังนั้นมนุษย์จึงจำต้องอยู่รวมกันเป็นสังคมและผูกพันกับสังคมด้วยความจำเป็น เป็นเช่นนี้มนุษย์จึงต้องเรียนรู้จากสังคมและพัฒนาตัวเองให้เข้ากับสังคม ด้วยเหตุฉะนั้น สภาพแวดล้อมทางสังคม จึงเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพของมนุษย์¹

จากทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของนักจิตวิทยาทั้งหลายทั้งปวงบางส่วนดังกล่าวแล้วข้างต้น พอจะชี้ให้เห็นได้ว่า บุคลิกภาพนั้นเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน กว้างขวางและลึกซึ้งมาก และเราก็ไม่อาจจะตัดสินใจได้ว่า ทฤษฎีหรือแนวความคิดของใครถูกหรือ

¹ See Erich Fromm, Escape From Freedom (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1941).

ผิด และของใครบพหรือหรือสบบรรณมากที่สุด เพราะเจ้าของทฤษฎีหรือแนวความคิดเหล่านั้น ต่างก็มีเหตุผลมาสนับสนุนความคิดความเชื่อของคนด้วยกันทั้งนั้น กล่าวคือ ต่างคนต่างก็มีของ บุคลิกภาพในแง่บุงต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและแตกต่างกันออกไป เช่นบางกลุ่มเห็นว่า บุคลิกภาพ สามารถแบ่งได้ตามลักษณะนิสัย เพราะเชื่อว่าบุคลิกภาพเป็นแบบแผนของพฤติกรรม (แอลพอร์ต และ กิลฟอร์ด) บางกลุ่มเชื่อว่าบุคลิกภาพเป็นผลผลิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างแรงขับ ภายในกับสภาพแวดล้อมภายนอก (ฟรอยด์) หลายคนเชื่อว่า ศักยภาพที่อยู่ในตัว (ระบบการ รับรู้) และประสบการณ์ เป็นตัวก่อให้เกิดบุคลิกภาพ (มาสโลว์ และโรเจอร์ส) บางกลุ่มมอง ว่า บุคลิกภาพสามารถจัดแบ่งเป็นกลุ่มหรือประเภทได้ (จุงและเชลคอน) และนอกจากนี้ก็มีหลายคนเห็นว่า ตัวการสำคัญในการกำหนดและพัฒนาบุคลิกภาพ ก็คือ สภาพแวดล้อมและ กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (แอกเลอร์และพรอบม) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในทุกทฤษฎีและแนวความคิดที่กล่าวมาแล้วนี้ ต่างก็มีความมุ่งเน้นที่จะอธิบายปรากฏการณ์และลักษณะทั้งมวลของมนุษย์ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งลักษณะและปรากฏการณ์ ที่ว่านี้ก็คือ แก่ โครงสร้างทางร่างกาย จิตใจ และระบบการปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม อาทิ ลักษณะท่าทางที่แสดงออก นิสัยใจคอ ทัศนคติ ความกิดความเชื่อ ค่านิยม และโลกทัศน์ เป็นต้น ¹

บุคลิกภาพทางการเมือง

ดังได้เคยกล่าวมาแล้วว่า การศึกษารัฐศาสตร์ในเชิงจิตวิทยา หรือจิตวิทยาการเมืองนั้นเป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ ที่นักรัฐศาสตร์พยายามดึงเอาความรู้ความเข้าใจ ทางจิตวิทยา มาอธิบาย ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม ² ดังนั้นสาระสำคัญของการศึกษาบุคลิกภาพทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์เชิง

¹ Frank S. Freeman, Theory and Practice of Psychological Testing (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1963), pp. 519 - 520.

² Jeanne N. Knutson, ed., Handbook of Political Psychology, p. Vii,; and Fred I. Greenstein, Personality and Politics (New York ; W.W. Norton, 1975), p. 4.

จิตวิทยา จึงเป็นเรื่องของการพิจารณาวิเคราะห์ว่า บุคลิกภาพแบบใดหรือลักษณะเช่นไรจึงจะเอื้ออำนวยหรือส่งเสริมต่อระบอบการปกครองแบบหนึ่งแบบใดนั่นเอง แต่โดยที่บุคลิกภาพเป็นเรื่องที่ค่อนข้างกว้างขวางมากคงได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการศึกษามุคลิกภาพทางการเมืองจึงอาจกระทำได้ในหลายมิติ (Dimensions) กล่าวคือ อาจจะพิจารณาจากการกระทำที่แสดงออกมาให้เห็นภายนอก เช่น พฤติกรรมหรือบทบาททางการเมืองส่วนหนึ่ง กับสภาพความเตรียมพร้อมภายในที่มีต่อระบอบการเมืองการปกครองอีกส่วนหนึ่ง เช่น ความคิดความเชื่อทัศนคติและค่านิยมทางการเมือง เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม บทบาทหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็การศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ ความคิดความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองก็ กล่าวได้ว่าจัดอยู่ในขอบข่ายหรือแควงของการศึกษามุคลิกภาพทางการเมืองทั้งสิ้น ดังนั้นการที่จะศึกษามุคลิกภาพทางการเมืองให้ครบถ้วนในทุกมิติพร้อม ๆ กัน จึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ยากยิ่ง อย่างไรก็ตามในกระบวนการของบุคลิกภาพทางการเมือง (Political Personality Process) เฉพาะส่วนที่เป็นสภาพความเตรียมพร้อมภายใน (Internal Disposition) นักรัฐศาสตร์เชื่อว่า ทัศนคติจะบีบบทบาทและหน้าที่สำคัญที่สุด¹

ส่วนการให้นิยาม หรือความหมายของบุคลิกภาพทางการเมืองว่าคืออะไรนั้น นักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะให้ความสำคัญมากนัก โดยทั่วไปมักจะมุ่งความสนใจไปที่ลักษณะเด่น ๆ ของสภาพความเตรียมพร้อมภายในและความสม่ำเสมอในการแสดงพฤติกรรมทางการเมืองมากกว่า² อย่างไรก็ตามนักรัฐศาสตร์บางท่านได้ให้บุคลิกภาพทางการเมืองไว้บ้างเหมือนกัน เช่น

เลน ได้นิยามความหมายของบุคลิกภาพทางการเมืองไว้ว่า คือ "กลุ่มตอบสนองซึ่งมีลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ คงเส้นคงวา เมื่อถูกเร้าด้วยสิ่งกระตุ้นทางการเมือง" (Political Personality as the enduring, organized, dynamic response sets habitually aroused by political stimuli)³

1 ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ อนุสรณ์ ลิ้มมณี, พฤติกรรมทางการเมือง, หน้า 148.

2 Jeanne N. Knutson, ed., Handbook of Political Psychology, p.29.

3 Robert E. Lane, Political Man, p.5; and International Encyclopedia of the Social Sciences (New York; Macmillan and Free Press, 1968) p. 17.

นอกจากนั้น อนุสรณ์ ลิมมณี ก็ได้ให้ทัศนะว่า บุคลิกภาพทางอารมณ์ จะประกอบด้วย แบบกระสวนของความรู้สึก การเรียนรู้และการรับรู้ และการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ¹

สำหรับในการวิจัยนี้ จะขออนุญาตความหมายของบุคลิกภาพทางการเมืองว่า คือ ลักษณะที่กระทำทางการเมืองของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นสภาพความเตรียมพร้อมภายใน (Internal Disposition) และส่วนที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรม (Pattern of Behaviors) ที่แสดงออกมาให้เห็นภายนอกอย่างสม่ำเสมอ เมื่อถูกเร้าโดยสถานการณ์ทางการเมือง

"สภาพความเตรียมพร้อมภายใน" ในที่นี้หมายถึง ศักยภาพหรือท่าทีทางจิตใจ ซึ่งพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ออกมาในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ เมื่อถูกกระตุ้นด้วยสถานการณ์ทางการเมือง อันประกอบไปด้วยสภาวะหรือองค์ประกอบทางจิตใจหลาย ๆ อย่างรวมกัน อาทิ แนวความคิด (Concepts) ความรู้สึก (Sencories) ทัศนคติ (Attitudes) ค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) โลกทัศน์ (world views) การรับรู้ (Perceptions) ความต้องการ (Needs) ทักษะ (Skills) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitions) และกลวิธาน (Defense Mechanism)¹ เป็นต้น

¹ ทิพาพร พิมพ์สิทธิ์ และ อนุสรณ์ ลิมมณี, พฤติกรรมทางการเมือง, หน้า 143.

² กลวิธาน คือ การใช้วิธีการบางอย่างในการปรับตัวจากการที่แก้ปัญหาโดยตรงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อหลบเลี่ยงสถานการณ์ หรือผ่อนคลายนความเครียดที่สะสมไว้ในใจเป็นการประนีประนอมทางใจ ทำให้เกิดความสบายใจขึ้น และเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ กลวิธานมีหลายแบบ เช่น หาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) ชัดโทษไปให้คนอื่น (Projection) ชดเชยสิ่งที่ตนเองขาดไป (Compensation) ผันเฟื่อง (Fantasy) หาเหตุผลแบบองุ่นเปรี้ยวมะนาวหวาน (Sour Grape) ถดถอย (Regression) แยกตัวเอง (Isolation) ก้าวร้าว (Aggression) เทียบตนเอง (Idenfification) ฯลฯ - นิภา นิธยานน, การปรับตัวและบุคลิกภาพ (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2520), บทที่ 5. อังใน พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, รัฐศาสตร์ : พัฒนาการและแนวทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2524), หน้า 131.

ส่วน "พฤติกรรม" ในที่นี้หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำทุกอย่างที่มนุษย์แสดงให้เห็นภายนอกอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสภาวะทางจิตใจของบุคคล กับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น¹

ประเภทของบุคลิกภาพทางการเมือง

จากการสำรวจวรรณกรรมทางด้านจิตวิทยาการเมืองจำนวนมาก อาทิ ผลงานของ T.W. Adorno, et al., The Authoritarian Personality (1950); H.J. Eysenck, The Psychological of Politics (1974); Paul M. Sniderman, Personality and Democratics (1975), etc. พบว่า การแบ่งประเภทของบุคลิกภาพทางการเมืองนั้น นักรัฐศาสตร์นิยม แบ่งกันตามแนวทฤษฎีทางจิตวิทยาของ Jung (ทฤษฎีแบ่งประเภท - Type Theory) และของ แอลปอร์ต (ทฤษฎีลักษณะนิสัย - Trait Theory) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานกันระหว่างทฤษฎีดังกล่าวนี้กับอุดมการณ์หรือหลักการสำคัญ ๆ ของระบบการเมืองแบบต่าง ๆ ทั้งนี้โดยยึดหลักเกณฑ์ว่า ลักษณะนิสัย ทัศนคติ ค่านิยม ความถือความเชื่อ และพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างรวมกัน มีแนวโน้มที่จะสนับสนุน หรือ เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบใด เช่น ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ก็มีแนวโน้มที่จะทำงานด้วยตัวเองทุกอย่าง มีความใจแข็ง ต้องการให้มีการลงโทษอาชญากรอย่างรุนแรง ไม่อยากให้เลิกโทษประหารชีวิตยึดถือระบบอาวุโสอย่างเคร่งครัด² ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย (ระบบเผด็จการรูปหนึ่ง) ก็ชอบที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นตามระเบียบแบบแผนและทำงานตามคำสั่ง หรือ ชอบให้ผู้นำสั่งงานโดยตรงโดยไม่คำสั่งผ่านบุคคลอื่น³ ส่วนผู้ที่มีความคิดความเชื่อหรือลักษณะนิสัยที่ชอบใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ เอาชนะ

¹ See Morton Deutsch, "Field Theory in Social Psychology," in Handbook of Social Psychology, Vol. 1, 2nd ed., Garden Lindez and Elliot Aronson, eds. (Reading, Mass.: Addison - Wesley, 1968), pp. 417 - 418.

² ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, หน้า 88 และ 121.

³ William F. Stone, The Psychology of Politics (New York : The Free Press, 1974), p. 125 and p. 155.

ผู้อื่นเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน และถือว่าการหาหนทางไม่ว่าจะเป็นต่อมิตรหรือศัตรู เป็นสิ่งที่ชอบธรรม ถ้ามีความจำเป็นที่จะรักษาอำนาจไว้ก็จัดว่าเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบเมคคเวลลี (Machivellian) ¹ เป็นต้น

แต่สำหรับในการวิจัยนี้ จะขอแบ่งบุคลิกภาพทางการเมืองออกเป็น 2 แบบใหญ่ ๆ คือ บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Personality) กับบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการหรือแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Personality)

บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

โดยที่ บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างสภาวะทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล กับหลักเกณฑ์หรือสาระสำคัญของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นก่อนที่จะพิจารณาว่าบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยคืออะไร และมีลักษณะอย่างไร เห็นสมควรที่จะได้กล่าวถึง หลักเกณฑ์สำคัญ ๆ ของระบอบประชาธิปไตยไว้พลเป็นสังเขป ทั้งนี้เพื่ออาจจะช่วยให้เข้าใจบุคลิกภาพทางการเมืองแบบนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "ประชาธิปไตย" นักรัฐศาสตร์มักจะแยกพิจารณาออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ²

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (Democracy as an ideology) เพื่อเป็นการพิจารณาประชาธิปไตยในแง่ของความคิดความเชื่อ และความยึดมั่นต่าง ๆ เช่น เรื่องความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ หรือ ความเท่าเทียมกัน เป็นต้น

¹ ฌองส์ ลินส์ว็ลดี, จิตวิทยาการเมือง, หน้า 119 - 120.

² โปรตคุ กระมล ทองธรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ห.จ.ก. บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2519), หน้า 259 และ 270 - 306; และ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย," วารสารการเมืองสำหรับประชาชน, สมบูรณ์ สุขสำราญ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 8 - 12.

2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (Democracy as a form government) เป็นการพิจารณาในเรื่อง โครงสร้าง สถาบัน และวิธีการปกครอง เช่น การปกครองแบบประธานาธิบดี แบบรัฐสภา พรรคการเมือง รัฐธรรมนูญ วิธีทางการเข้ามามีอำนาจ การรักษาอำนาจ และการสืบทอดอำนาจของผู้บริหารประเทศ ฯลฯ

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (Democracy as a way of life) เป็นการพิจารณาในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ปกครองในระบบประชาธิปไตยว่ามีลักษณะสอดคล้องหรือใกล้เคียงกับอุดมคติประชาธิปไตยเพียงไร เช่น การยึดหลักแห่งความเท่าเทียมกัน การใช้เหตุผล และการประนีประนอมในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนหลักการ เกณฑ์หรือสาระสำคัญของระบบประชาธิปไตยนั้น มีนักรัฐศาสตร์จำนวนมาก ได้ให้ทัศนะเอาไว้มากมาย อาทิ

แรนนี่ กล่าวว่า การปกครองแบบประชาธิปไตย ต้องยึดหลักเกณฑ์ 4 ประการ ดังนี้ ¹

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน
2. ความเสมอภาคทางการเมือง
3. ปรีชาความเห็นจากประชาชน หรือยึดถือเจตนารมณ์ของประชาชนเป็นหลัก
4. ปกครองโดยเสียงข้างมาก

โคเฮน ให้ทัศนะว่า หลักเกณฑ์สำคัญของระบบประชาธิปไตยมีอยู่ 5 ประการ คือ ²

1. รัฐบาลจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน
2. เป็นการปกครองโดยเสียงข้างมาก
3. เป็นการปกครองที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน
4. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน
5. สมาชิกของสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายสำคัญ ๆ

¹ Austin Ranny, The Governing of Man (New York : Holt, Rinehart and Winston, inc., 1958), pp. 176 - 179).

² Carl Cohen, Democracy (New York : The Free Press, 1971), pp.5-7.

พาดิเวอ์ มีความเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย จะต้องยึดหลักเกณฑ์ 5 ประการ ดังนี้ ¹

1. ความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายความว่า ทุกคนจะต้องมีความเท่าเทียมกันภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

2. ความเสมอภาคในการออกเสียงเลือกตั้ง หมายความว่า ทุกคนมีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเท่าเทียมกัน คือ คนหนึ่ง ๆ มีสิทธิลงคะแนนได้เพียงเสียงเดียว (one man, one vote)

3. มีการเลือกผู้แทนเป็นครั้งคราว

4. การออกกฎหมายโดยอาศัยมติเสียงข้างมาก

5. ประชาชนมีเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมและกำหนดนโยบายทางการเมือง
 นอยมันน์ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของระบอบประชาธิปไตยไว้ถึง 10 ประการ ดังนี้ ²

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หรือ ของมหาชน

2. ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีการเลือกผู้นำโดยเสรี

3. ประชาธิปไตยเน้นผู้นำที่มีความรับผิดชอบ

4. ประชาธิปไตยมุ่งให้มีระบบกฎหมายที่ประกันความเสมอภาคของประชาชน

5. ประชาธิปไตยยอมรับพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป

6. ประชาธิปไตยส่งเสริมการมีความหลากหลายในชีวิตประจำวัน

¹ Saul K. Padover, The Meaning of Democracy : An Appraisal of the American Experience (New York : Frederick A. Praeger, 1963), p. 10.

² Sigmund Neumann in Henry W. Ehrmann, ed., Democracy in a Changing World (New York : Frederick a. Praeger, 1964), pp. 9 ff.

อ้างใน บรรพต วีระชัย สุขุม นวลสกุลและบวร ประพตศิริ, รัฐศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 92 - 97.

7. ประชาธิปไตยไม่มีการกีดกันกลุ่มสำคัญ ๆ ออกจากการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ

8. มีทัศนคติแบบประชาธิปไตย เช่น ยอมรับว่าประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เกิดทุนเสรีภาพ ถือว่าเสียงประชาชนคือ เสียงสวรรค์ มีใจกว้างยอมรับว่า ความคิดเห็นย่อมแตกต่างกันออกไปและความคิดเห็นของตนอาจผิดได้ เคารพสิทธิส่วนตัวของบุคคลอื่น ไปใช้กำลังรุนแรงในการแก้ปัญหา เคารพในกติกา ฯลฯ

9. ประชาชนมีความสำนึกในหน้าที่ แห่งการ เป็นพลเมืองดี

10. เน้นความเชื่อมั่นในความคิดของมนุษย์

จรรยา สุภาพ มีความเห็นว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องยึดหลักการสำคัญดังนี้¹

1. หลักเหตุผล ประชาธิปไตยยึดถือสมมติฐานที่ว่า สัตว์มนุษย์หรือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

2. หลักความยินยอม ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ที่ปกครอง

3. หลักความเสมอภาค ทุกคนจะต้องมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย

4. หลักศีลธรรม ถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศีลธรรม มีจริยธรรมหรือคุณธรรม

5. หลักความสามารถในการพัฒนาตัวเอง เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการปรับปรุงตัวเองให้ก้าวหน้า ทั้งทางความคิด สติปัญญา ความรับผิดชอบชีวิต ฯลฯ

6. หลักการปกครองตนเอง เชื่อว่ามนุษย์สามารถดูแลตัวเองได้ ไม่ชอบที่จะให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจปกครองแก่เขาคนเดียว

7. หลักเสรีภาพ ประชาธิปไตยถือว่า เสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องสงวนหรือรักษาไว้

¹ จรรยา สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย: เศรษฐกิจ) และ หลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2519),

กมล สมวิเชียร ให้ทัศนะว่า ประชาธิปไตยจะต้องยึดหลักเกณฑ์ ดังนี้¹

1. สิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล ถือว่าเป็น "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" (Sacred) จะละเมิดมิได้ เป็นเด็ดขาด
2. ยึดหลักความเสมอภาคในทางศาล (Equality before the Law) และในทางการเมือง
3. ยึดอุดมคติว่า "รัฐบาลที่ดี คือรัฐบาลที่ปกครองน้อยที่สุด" (That Government is best which governs least)
4. ประชาชนสงวนสิทธิที่แท้จริง หรือ ถอดถอนผู้ปกครอง
5. ประชาชนเสียข้งมากเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจแนวนโยบายของชาติ แต่ไม่ละเลยสิทธิขั้นมูลฐานของชนกลุ่มน้อย
6. ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้ปกครอง
7. สิทธิขั้นมูลฐานของประชาชนจะต้องได้รับการปกป้องคุ้มครอง
8. ผู้ใต้ปกครอง จะต้องมึสิทธิเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองได้เป็นครั้งคราว

ทินพันธุ์ นาคะตะ มีความเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย มีหลักการวิธีการ และความมุ่งหมาย ดังนี้²

1. ถือหลักว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ
2. มีวิธีการ คือ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการเลือกผู้นำฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งวิธีการควบคุมการใช้อำนาจของผู้นำเหล่านั้น
3. มีความมุ่งหมายในการปกครอง เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม

¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 5 - 9. และ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 50 - 51.

² ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์, 3 (กุมภาพันธ์ 2517) : 9 - 12.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า พื้นฐานสำคัญของแนวความคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่ มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ ¹

1. มีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ ในสติปัญญา การรู้จักใช้หลักเหตุผลการยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดสอบค้นหาตามแบบวิทยาศาสตร์
2. เชื่อในความเป็นอิสระและเสรีภาพของมนุษย์
3. ยอมรับในความเท่าเทียมกันของคน
4. อำนวยความสะดวกในการปกครองประเทศและการตัดสินใจปัญหาสำคัญของสังคมอยู่ที่ปวงชนหรือมาจากปวงชน
5. อำนวยอันชอบธรรมในการปกครองของรัฐบาลเกิดจากความยินยอมของประชาชน
6. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้าน และเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้

ส่วน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ มีความเห็นว่า ประชาธิปไตยจะต้องยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ²

1. หลักเสรีภาพ หมายความว่า ประชาชนทุกคนมีอิสระที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างเสรี หรือจะไม่กระทำการใด ๆ ก็ได้ เสรีภาพที่ว่านี้จะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย
2. หลักความเสมอภาค หมายความว่า บุคคลทุกคนที่เป็นพลเมืองของประเทศจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกันไม่ว่าจะมีฐานะบรรดาศักดิ์แตกต่างกันอย่างไร
3. หลักภราดรภาพ หมายความว่า ในประเทศประชาธิปไตยประชาชนอยู่อาศัยในแบบแผนของชีวิต ความเป็นพี่เป็นน้อง มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน โดยมีกฎหมายเป็นหลักการในการอำนวยความสะดวกสุขร่วมกัน

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แฉศ, 2519), หน้า 6 - 13.

² ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตย," วารสารการเมืองสำหรับประชาชน;

จากนานาทัศนะของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายทั้งปวงคงได้กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าทุกท่านมีความเห็นเกี่ยวกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยไปในทิศทางเดียวกัน หากจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างก็เฉพาะในส่วนที่เป็นรายละเอียดเท่านั้น สำหรับหลักเกณฑ์ใหญ่ ๆ แล้วถือได้ว่ามีลักษณะเหมือนกัน และพอจะสรุปได้เป็น 5 ประการสำคัญ ๆ ดังนี้คือ

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทั้งในด้านการออกกฎหมาย การบริหารและตุลาการ ทั้งนี้การใช้อำนาจอันนี้อาจจะกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ การใช้อำนาจโดยตรง ได้แก่ การชุมนุมเรียกร้องเพื่อแสดงประชามติ สนับสนุน คัดค้าน ประท้วง หรือโน้มน้าวให้รัฐบาลกระทำการหรืองดเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามข้อเรียกร้องของตน เป็นต้น ส่วนการใช้อำนาจโดยทางอ้อมนั้น ได้แก่ การใช้อำนาจในการออกกฎหมายโดยผ่านทางสภาผู้แทนราษฎรใช้อำนาจบริหารโดยผ่านทางคณะรัฐมนตรี หรือฝ่ายบริหาร และใช้อำนาจตุลาการโดยผ่านทางศาล เป็นต้น

2. ยึดหลักความเสมอภาคทั้งทางด้านการเมือง (Political Equality) และในทางศาล (Equality before the law) หมายความว่า ประชาชนที่เป็นพลเมืองทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในกระบวนการตัดสินใจในนโยบายการปกครองประเทศ เช่น มีสิทธิเลือกผู้แทนที่มีนโยบายตรงกับความคิดความเชื่อของตนโดยเสรีและถือหลักการสำคัญว่า "คนเคียวมีสิทธิในการลงคะแนนเพียงเสียงเดียว" ¹ ทุกคนมีเสรีภาพส่วนตัว เสรีภาพในทางการเมืองและเสรีภาพทางเศรษฐกิจภายใต้ขอบเขตแห่งกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเสมอหน้ากัน ² ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะ ชาติวุฒิ หรือ คุณวุฒิจะเป็นอย่างไร ³

¹ Austin Ranny, The Governing of men, p. 178.

² เกษม อุทยานิน, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2511), หน้า 40.

³ หินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ : 10.

3. บิดเถื่อนเจตนารมณ์ของประชาชน หรือ ปรีกษาความเห็นจากประชาชน (Popular Consulation) หลักการนี้เท่ากับเป็นการยืนยันอำนาจของประชาชนในข้อแรกว่า ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การกำหนดนโยบายที่สำคัญใด ๆ หรือผู้จะเข้ามาใช้อำนาจในการบริหารประเทศจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน ในทางปฏิบัติกรรมวิธีที่แสดงให้เห็นความยินยอมของประชาชนได้แก่ การออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งอาจจะเป็นการเลือกตั้งประมุขฝ่ายบริหารไปทำหน้าที่บริหารประเทศโดยตรง เช่น ในระบอบประธานาธิบดี หรือ การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เพื่อเข้าไปทำหน้าที่นิติบัญญัติและจัดตั้งรัฐบาลในระบอบรัฐสภา เป็นต้น นอกจากนั้นประชาชน หรือ ผู้ที่อยู่ปกครอง ก็ยังอาจให้ความยินยอมผู้ปกครองโดยวิธีอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น การแสดงประชามติเป็นครั้งคราวต่อนโยบายของผู้ปกครองในขณะนั้น¹ การออกเสียงรับรองกฎหมายบางฉบับ (Referendum) ที่สภานิติบัญญัติเห็นว่าปัญหาหนัก การถอดถอนเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ ผู้แทนราษฎรที่ประชาชนเห็นว่ามีความประพฤติไม่เหมาะสมออกจากตำแหน่ง (Recall)² เป็นต้น

4. บิดหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก (Majority Rule) และเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย เนื่องจากในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นมีสมาชิกอยู่เป็นจำนวนมากการที่จะให้ทุกคนมีความคิดความเห็นพร้อมทั้งกันในทุกกรณี หรือมีเจตนารมณ์เป็นอย่างเดียวกันทั้งหมดนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่การใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศของประชาชนในลักษณะต่าง ๆ จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของเสียงข้างมากไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การออกเสียงลงประชามติ หรือ การลงมติอนุมัติกฎหมายในสภาผู้แทนราษฎรและอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเราไม่อาจแน่ใจได้ว่า คนกลุ่มใหญ่จะใช้วิจารณญาณของเขาในทางที่ถูกต้องทุกครั้งไป เพราะในบางครั้งกลุ่มใหญ่ก็อาจจะถูกอารมณ์เข้าครอบงำจนลืมนึกถึงเหตุผลอันดีงามก็ได้ เช่น กรณีฝูงชนบ้าคลั่ง (Mob) ที่เกิดจากการปลุกเร้าทางการเมืองอย่างรุนแรง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงจำต้องมีมาตรการป้องกันมิให้มีการกดขี่ข่มเหงคนกลุ่มน้อยที่ไม่เห็นด้วยกับคนกลุ่มใหญ่เกิดขึ้น ทั้งนี้ก็โดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายและสร้างคามสำนึกของประชาชนเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการป้องกันมิให้เกิดระบบเผด็จการของคนส่วนใหญ่นั้นเอง

¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 5 - 6.

² เกษม อุทยานิน, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรัฐศาสตร์, หน้า 91 - 92.

5. ปึกหลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) เพื่อเป็นหลักประกันมิให้ผู้ปกครองประเทศใช้อำนาจตามอำเภอใจค้ำขี่ข่มเหงผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง และป้องกันมิให้ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองด้วยกันจะเมิดสิทธิของตนและกัน ระบบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องถือหลักการปกครองโดยกฎหมายอย่างเคร่งครัด บุคคลใดที่กระทำผิดก็จะต้องได้รับโทษที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะทางสังคมสูงหรือต่ำอย่างไร ซึ่งหลักการนี้ก็คื การย้าหลักการในข้อ 2 ที่ว่าความเสมอภาคกันในทางศาล ให้น้ำหนักมากขึ้น นั่นเอง

เมื่อเราได้ทราบหลักเกณฑ์สำคัญ ๆ ของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาพอสมควรแล้ว ในลำดับต่อไปเราจะพิจารณาถึงลักษณะของผู้ที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือบุคคลที่มีสภาวะทางจิตใจเอื้ออำนวยหรือสอดคล้องส่งเสริมต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย นักรัฐศาสตร์ทั้งหลายได้ให้ทัศนะเอาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

แอลมอนด์ และเวอร์บา ให้ความเห็นว่า ลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคลที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ ¹

1. เป็นบุคคลที่มีนิสัยชอบการสังคม ไม่เก็บตัว
2. เป็นบุคคลที่มีความกรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
3. เป็นบุคคลที่มีความรู้สึกว่ ตนเองมีสมรรถภาพในการที่จะควบคุมรัฐบาลให้เป็นไปตามความคิดเห็นของคนได้
4. เป็นบุคคลที่มีความรู้สึกปลอดภัย และไว้นือเชื่อใจคนอื่น

คานัล ให้ทัศนะว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย จะต้องเป็นผู้ที่มี ค่านิยมทัศนคติ ความคิดความเห็นและลักษณะนิสัยที่จะช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยคงอยู่ต่อไปได้ และประการสำคัญที่สุด คือ ต้องมีทัศนคติต่อตัวเอง ต่อผู้อื่น ต่ออำนาจ ต่อชุมชน และต่อค่านิยม ดังนี้ ²

¹ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations, 261 - 262.

² Robert A Dahl, Modern Political Analysis, 3 rd ed., (Englewood, N.J. : Prentice - Hall, 1970), p. 120.

1. เชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง
2. เชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้อื่น
3. เชื่อในเรื่องอิสระเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ไม่ศรัทธาหรือไม่ไว้วางใจในอำนาจเด็ดขาด ไม่ต้องการมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น
4. มีจิตใจเปิดกว้าง ยอมรับในความแตกต่างกัน มีความเต็มใจที่จะประนีประนอม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น
5. มีค่านิยมหลาย ๆ อย่าง และพร้อมที่จะร่วมมือมากกว่าการผูกขาด เล่น มีความเห็นว่า คุณสมบัติของบุคคลที่จะช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปด้วยดีนั้น มีลักษณะดังนี้ ¹

1. เชื่อในเรื่องความร่วมมือพอ ๆ กับเรื่องการแข่งขัน เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ หมายความว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองเปิด ที่เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันเพื่อการเข้ามามีอำนาจ แต่เมื่อการแข่งขันสิ้นสุดลง ผู้แพ้พร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับผู้ชนะหรือฝ่ายตรงข้ามด้วยความเต็มใจ

2. มีจิตใจที่โอบอ้อมผ่อนปรนไม่ก้าวร้าว
3. มีจิตใจเปิดกว้าง พร้อมที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น
4. ปฏิบัติตนหรือทำหน้าที่พลเมืองอย่างครบถ้วน
5. มีความกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม
6. มีจิตภาพที่แจ่มชัดและมีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ทัศนะว่า ผู้ที่บุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้นได้แก่บุคคลซึ่ง ²

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมยอมนับตามความคิดเห็นของคนอื่น เว้นเสียแต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่า ความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ ผูกพันในสิ่งที่เขาได้ตัดสินใจกระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาอื่น เชื้อชาติอื่น

¹ Robert E. Lane, Political Man, pp. 57 - 61.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นคน ๆ นั้นเป็นตัวของเขาเอง ไปได้ไปจัดประเภทให้ เช่นไปเรียกเขาว่า " หัวรุนแรง " หรือ " พวกฝ่ายซ้าย " โดยไม่มีเหตุผล
6. มองโลกในแง่ก็อยเสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมยกหัวใหญ่ยิ่งใหญ่ง่าย ๆ แนวจะยอมรับอำนาจ แก่อำนาจนั้นมีเหตุผล หรือมีความชอบธรรม

ทินพันธุ์ นาคะตะ มีความเห็นว่า บุคคลที่มีจิตใจเอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้ ¹

1. มีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความต้องการปกครองแบบนี้ มากกว่าการปกครองแบบอื่น
2. ยึดมั่นในความสำเร็จ และศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ทราบเท่าที่บุคคลนั้นไม่ละเมิดศีลธรรม หรือสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
3. เคารพในกติกาของการปกครองในระบบประชาธิปไตย
4. สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง เช่นพูดคุยถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่นและพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ
5. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตัวเอง
6. มองโลกในแง่ดี มีความใจกว้างในผู้อื่น และมีความมั่นใจในตัวเจ้าหน้าที่ หรือสถาบันของทางราชการ
7. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล หรือในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ
8. ต้องไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

¹ ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ : 16 - 18.

สนธิ สัมภกรการ ให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยไว้พอจะสรุปได้ดังนี้¹

1. เป็นผู้ที่มีความคิดอ่านกว้างขวาง มีจิตใจเปิดเผย (Opened Mind) ยอมรับฟังความคิดเห็นและทัศนคติแตกต่างจากตนเองเสมอ
 2. เป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นนักกีฬา (Sporting Spirit) ก็รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย
 3. เป็นนักสู้ที่จะยืนหยัดเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย คือ ยืนหยัดโดยไม่ย่ำยีสิทธิมนุษยชน ไม่ยอมลดตนเองเป็นทาสของบุคคลอื่น การยืนหยัดของนักประชาธิปไตยที่แท้จริง ไม่ได้หมายความว่า จะต้องใช้กำลังหรืออาวุธ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในทางการเมือง แต่ใช้การรวมกลุ่ม หรือใช้มติกลุ่ม เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ และการรวมกลุ่มที่แท้จริง ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมือง มีใจขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคล
 4. เป็นที่มีความขยันขันแข็งทั้งในกาทำงานและการใช้สิทธิในทางการเมือง และใฝ่ใจศึกษาหาความรู้ทาง ๆ ควบ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ของบ้านเมือง ภาวะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชาติและของโลก อันจะเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้สิทธิทางการเมืองของตน
 5. เป็นบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ คือละเอียดต่อการกระทำชั่วทั้งปวง
- ณรงค์ ลินสวัสดิ์ มีความเห็นว่า คนที่เหมาะสมกับประชาธิปไตย หรือคนที่มีลักษณะประชาธิปไตย (Democratic Charater) มีลักษณะดังนี้คือ²
1. มีความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์
 2. เป็นคนที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นและกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเอง
 3. รู้จักชอบเขตหน้าที่ สิทธิและเสรีภาพ
 4. จะต้องคิดว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง (Political Efficacy)

¹ สนธิ สัมภกรการ, "บุคลิกภาพของนักประชาธิปไตย," ใน อนุสรณ์ภาพ ๒๕ ปี กิจศพลีระ บุญมาก วีรชนเพื่อประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, 2517), หน้า 31 - 33.

² ณรงค์ ลินสวัสดิ์, จิตวิทยาทางการเมือง, หน้า 124 - 125.

5. จะคงให้ค่านิยมอย่างมากแก่เสรีภาพ

ส่วนบรรพท วิระสัยและคณะ ให้ทัศนะว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย หรือมีอุปนิสัยแบบประชาธิปไตยนั้น จะคงเป็นบุคคลที่มีอัชคะ หรือ อัชคะที่เปิด (Open Ego) คือเป็นผู้มีความไวเนื้อเชื่อใจเพื่อนมนุษย์และเป็นผู้ไม่มีความกังวลใจเป็นเจ้าเรือน เห็นคุณค่าของคนอื่น ๆ โดยไม่เห็นว่าตนเองวิเศษเลิศเลอ มีศรัทธาในผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นและร่วมปรึกษาหารือเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เป็นผู้ที่มีพลังอัชคะ (Ego Strength) คือมีความรู้สึกว่าตนเองมีพลัง มีความสามารถทำอะไรให้สัมฤทธิ์ผลได้ อันเป็นลักษณะแห่งความเชื่อมั่นในตัวเอง และประการสุดท้าย คงเป็นบุคคลที่ไม่มียึดมองโลกในแง่ร้าย หรือทุทธรรุณีย์¹

จากแนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายคงได้กล่าวมาแล้วนี้ ชี้ให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็คือ ลักษณะของบุคคลที่มีสภาวะทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลที่จะส่งเสริมหรือเอื้ออำนวยให้การปกครองแบบประชาธิปไตยดำรงคงอยู่นั่นเอง

ดังนั้นเพื่อประโยชน์ในการสร้างสเกลวัดบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตความหมายของบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า หมายถึง ลักษณะหาที่ทางการเมืองของบุคคลที่เอื้ออำนวย หรือ ส่งเสริมต่อบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งลักษณะหาที่ที่ว่านี้ ได้แก่การมีสภาวะทางจิตใจ หรือ สภาพความเครียดพร้อมภายในของบุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความต้องการที่จะให้ประเทศของตนปกครองในระบอบประชาธิปไตย
2. มีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
3. มีความเคารพในกติกาของระบอบประชาธิปไตย
4. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง
5. มีความศรัทธาและเชื่อในความสามารถของบุคคลอื่น
6. มีจิตใจเปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน

¹ บรรพท วิระสัย สุขุม นวลสกุล และบวร ประพฤตติ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, หน้า 130.

7. เชื่อในความเสมอภาคของบุคคล
8. มีความห่วงใยในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ
9. เคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น
10. มีความกระตือรือร้นและสนใจในกิจกรรมทางการเมือง
11. มีความกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมหรือนโยบายของรัฐบาล

บุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการ

ระบบเผด็จการ เป็นระบอบการเมืองการปกครองอีกรูปหนึ่ง ที่ผู้นำมีอำนาจในการปกครองประเทศอย่างมากมาย อำนาจที่มีเกิดจากการสร้างอิทธิพลส่วนตัว ไม่ใช่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายหรือเป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ระบบนี้ถือเอาอำนาจของผู้นำหรือรัฐบาลเป็นที่ตั้ง อำนาจการบริหารประเทศอยู่ที่บรรดาผู้นำหรือกลุ่มผู้นำที่ราษฎรไม่อาจควบคุมได้¹

นักรัฐศาสตร์บางคนได้ให้คำจำกัดความของระบบเผด็จการไว้ว่า เป็นระบบการเมืองแบบหนึ่ง ซึ่งประชาชนถูกจำกัดโอกาสการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กล่าวคือมีสิทธิมีส่วนในการนั้นน้อยมาก²

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึง "ระบบเผด็จการ" หรือ "ระบบอำนาจนิยม"³ นักรัฐศาสตร์จะแยกการพิจารณาออกเป็น 3 ด้าน ในทำนองเดียวกันกับ "ระบอบประชาธิปไตย" ดังที่เคยได้กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ⁴

¹ จรูญ สุภาพ, ศัพท์วิชาการทางรัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2512), หน้า 9 และ 29.

² Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, p. 5.

³ คำว่า "ระบบเผด็จการ" และ "ระบบอำนาจนิยม" ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะใช้ในความหมายเดียวกัน

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 51 - 53.

1. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นอนุกรมการหรือแนวความคิด มีลักษณะดังนี้คือ ไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้เหตุผลในการตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่เชื่อในสิทธิและเสรีภาพในปัจเจกบุคคล ปฏิเสธในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ไม่ต้องการให้ประชาชนมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากผู้นำหรือรัฐบาล อำนาจสูงสุดในการปกครองและการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศอยู่ที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียว การคัดค้านหรือการต่อต้านรัฐบาลไม่ว่าในกรณีใด ๆ ถือว่าเป็นการทำลายความมั่นคงและความสามัคคีของชนในชาติ

2. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นระบบการ เมืองการปกครองหรือรูปแบบการปกครองมีลักษณะดังนี้ อำนาจธิปไตยหรืออำนาจควบคุมของรัฐอยู่ที่ผู้นำเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว การตัดสินใจในปัญหาใด ๆ ไม่จำเป็นต้องปรึกษาหารือ หรือได้รับความยินยอมจากประชาชน ทุกอย่างขึ้นอยู่กับผู้นำ ไม่มีองค์กรใดของประชาชนเข้าไปตรวจสอบหรือควบคุมอำนาจของผู้ปกครอง กีดกันมิให้ประชาชนสนใจและมีส่วนร่วมในทางการเมือง การใช้กำลังและอำนาจเข้าปราบปรามผู้ที่มีความคิดจะทำลายหรือต่อต้านอำนาจรัฐ ถือว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม

3. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต บุคคลที่อยู่ในสังคมเผด็จการ จะมีความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ดังนี้คือ นิยมการปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาคัดค้านต่าง ๆ ชอบผู้นำที่มีความเข้มแข็งเด็ดขาด ยอมรับอำนาจโดยคุณภูมิไม่มีการโต้แย้งสงสัยนับถือระบบอาวุโส ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ไม่ต้องการให้ใครมีความคิดเห็นขัดแย้งกับตน ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ไม่นิยมการประนีประนอม มีความคิดชาตินิยมรุนแรง ฯลฯ

ส่วนหลักเกณฑ์ของระบอบเผด็จการนั้น ส่วนใหญ่แล้ว จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตย เกี่ยวกับเรื่องนี้ คาทัล ได้ให้ข้อสังเกตว่า การจะพิจารณาว่า ระบบการปกครองทางการเมือง (Political Regimes) แบบใด จะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการนั้นให้พิจารณาความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้¹

1. ความแตกต่างในเรื่องอิทธิพล กล่าวคือโดยพิจารณาจากความเป็นอิสระกับการควบคุมการโน้มน้าวชักชวนกับการบีบบังคับ การถอยทีถอยอาศัยกันและกันกับการควบคุมแก่ฝ่ายเดียว หมายความว่า ถ้าระบบการปกครองแบบใดให้ความเห็นอิสระแก่ประชาชน ใ้การโน้มน้าวชักชวนและ

¹ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, pp. 83 - 92.

ปฏิบัติการแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ภายในรัฐ ก็ถือว่าเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่หากเป็นการควบคุมอย่างเคร่งครัด ใช้อำนาจเข้าบีบบังคับข่มขู่และควบคุมแต่เพียงฝ่ายเดียว ก็ถือได้ว่าเป็นระบอบเผด็จการ

2. ความขัดแย้งในเรื่องระดับของความขัดแย้ง ให้พิจารณาจากความขัดแย้งทางการเมืองธรรมดา กับความขัดแย้งต่อสู้กันชนิดเอาเป็นเอาตาย (Strife) กล่าวคือถ้าเป็นความขัดแย้งกันทางความคิดหรือการยอมรับ ให้มีพรรคการเมืองฝ่ายค้านได้ ก็จัดว่าเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ถ้าเป็นความขัดแย้งที่ใช้อำนาจเข้าประหัตประหารกัน เช่น การปฏิวัติรัฐประหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง ก็จัดได้ว่าเป็นระบอบเผด็จการ

3. ความแตกต่างในเรื่องสถาบันที่แบ่งแยกอำนาจและการใช้อำนาจ ในประเด็นนี้ให้พิจารณาว่า อำนาจในการปกครองประเทศนั้น ใครเป็นผู้ใช้อำนาจ และใช้อำนาจในลักษณะใด กล่าวคือ ถ้าสถาบันที่ใช้อำนาจนั้นมาจากความยินยอมของประชาชน และใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน ก็คืออยู่ในข่ายของระบอบประชาธิปไตย แต่ในทางตรงข้าม หากสถาบันที่ใช้อำนาจมิได้รับการมอบหมายจากประชาชนและใช้อำนาจเพื่อกลุ่มหรือพวกพ้องของตน ก็ถือได้ว่าเป็นลักษณะของระบอบเผด็จการ

เอเบนสไตน์ ได้ให้ทัศนะว่า ลัทธิเผด็จการ (แบบฟาสซิสต์หรือแบบนาซี) นั้น มีลักษณะสำคัญซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้¹

1. ตอทานการมีเหตุผล
2. ไม่สนใจในความเท่าเทียมกันของมนุษย์
3. ไม่รังเกียจการใช้อำนาจรุนแรงในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่าง ๆ
4. สนับสนุนการปกครองโดยคนกลุ่มน้อย

¹ William Ebenstien, Today's ISMS, 5 th ed. (Englewood, N.J. : Prentice Hall, 1967), pp. 155ff.

5. ถือว่า เชื่อชาติ เหว่พันธุ์ของคนเป็นเลิศกว่าชาติอื่น ๆ
6. เชื่อว่ารัฐเป็นสิ่งมีชีวิต เติบโตและขยายได้
7. การควบคุมทั้งหมดภายในรัฐขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้นำ
8. ไม่ชอบอยู่ร่วมกับชาติอื่นอย่างสันติสุข

กมล สมวิเชียร มีความเห็นว่า หลักเกณฑ์สำคัญของลัทธิเผด็จการนั้น มีลักษณะดังนี้ ¹

1. อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศทั้งหมดอยู่ที่ผู้ปกครองประเทศ
2. ปฏิเสธการมีฝ่ายค้าน ไม่ว่าจะในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติ
3. มีความรักชาติอย่างรุนแรง

ส่วนคำร่าง ลักษณะวงค์ และคณะ กล่าวว่า เผด็จการหรืออำนาจนิยมนั้นมีลักษณะสำคัญ ๆ

ดังนี้ ²

1. อำนาจเด็ดขาดในการปกครองอยู่ที่บุคคลเดียวหรือคณะเดียว
2. อำนาจรัฐหรืออำนาจของผู้ปกครอง มีความสำคัญมากกว่าเสรีภาพ
3. ไม่เห็นความสำคัญของความเสมอภาคของบุคคล
4. ไม่ยอมรับในเรื่องความแตกต่างด้านความคิดเห็นของบุคคล การวิพากษ์วิจารณ์

ถือว่าเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติและก่อให้เกิดความแตกสามัคคีภายในชาติ

จากทัศนะของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายจึงได้กล่าวมาแล้วนี้ ชี้ให้เห็นว่า ระบอบเผด็จการนั้นมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตยอย่างเห็นได้ชัด และพอจะสรุปได้เป็น 4 ประการใหญ่ ๆ ได้ดังนี้คือ

1. อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ผู้นำหรือคณะผู้นำ การปกครองในระบอบนี้ การใช้อำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การบริหาร หรือการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี จะดำเนินไปตามเจตนารมณ์หรือความประสงค์ของผู้นำ ประชาชนไม่มีสิทธิหวังติงหรือคัดค้าน กล่าวคือ การวิพากษ์วิจารณ์การบริหารประเทศของผู้นำถือว่าเป็นการทำลายความมั่นคงและทำลายความสามัคคีของชนในชาติ

¹ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ, หน้า 46.

² คำร่าง ลักษณะวงค์และคณะ, พื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2521), หน้า 77 - 78.

2. ไม่เชื่อในความสามารถของมนุษย์ทุกคนที่จะปกครองตนเองได้ ดังนั้นการปกครองในระบอบนี้ จึงถือว่า เจตนารมณ์ของผู้ปกครองเท่านั้นคือสิ่งที่ถูกต้องและตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด และผู้นำเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศชาติอยู่รอดปลอดภัยได้ ซึ่งเขาคำนองที่ว่า "เชื่อผู้นำชาติเจริญ"

3. นิยมการใช้อำนาจแบบเผด็จการในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ระบอบเผด็จการไม่เชื่อว่า การประนีประนอมจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่เชื่อว่าการทำลายล้างด้วยกำลังรุนแรงและเผด็จการเท่านั้นจึงจะสามารถยุติปัญหาความขัดแย้งทั้งหลายทั้งปวงได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการใช้กำลังบังคับรุนแรงจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ถูกกองชอบธรรมในสังคมที่ปกครองแบบเผด็จการ

4. ไม่ยอมรับการมีฝ่ายค้าน การปกครองในระบอบนี้ต้องการที่จะให้ประชาชนทุกกลุ่มทุกฝ่ายมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ฉะนั้นถ้าปล่อยให้มีการเมืองฝ่ายค้านเกิดขึ้น ก็มีแต่จะนำความแตกแยกมาสู่ชนในชาติ กล่าวคือ ระบอบเผด็จการเชื่อว่าการมีพรรคการเมืองฝ่ายค้านจะนำผลเสียมาสู่ประเทศชาติมากกว่าผลดี ดังนั้นการปกครองในระบอบนี้โดยทั่วไปมักจะมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวหรือกลุ่มเดียวเท่านั้น และพรรคการเมืองพรรคเดียวที่มีอยู่นี้ก็คือกลุ่มของคณะผู้กุมอำนาจรัฐอยู่ในขณะนั้นนั่นเอง

สำหรับบุคคลที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการ หรือมีลักษณะท่าทีทางการเมืองที่จะสนับสนุนระบบการปกครองแบบเผด็จการนั้น คาดให้ความเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้¹

1. อ่อนน้อมยอมจำนนและเชื่อฟังต่อผู้มีอำนาจอย่างง่าย ๆ
2. ก้าวร้าวและเห็นชอบกับการลงโทษผู้คนด้วยวิธีรุนแรง
3. ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับตัวเองเป็นใหญ่
4. เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย
5. ชอบหมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามารมณ์อยู่ตลอดเวลา

อคตริโนและคณะ ได้ให้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับลักษณะของผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมไว้ว่า²

¹ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, p.120.

² อคตริโนและคณะ อ้างใน บรรพต วีระสัย, สุขุม นวลสกุลและบวร ประพฤติกี, รัฐศาสตร์ทั่วไป, หน้า 354 - 355.

1. เป็นผู้ที่ยึดมั่นในค่านิยมและมีความคิดความเชื่อแบบพื้น ๆ
2. เป็นผู้ที่มีความโอเนออนตอผู้นี้อานาจ
3. ชอบใช้อำนาจแบบเค็ดฆาดเมื่อมีโอกาศ
4. ชอบหมิ่นแคลนผู้ที่บิจิใจอนไหว หรือผู้นี้อินทนาการ
5. เชื่อและหมกมุ่นในเรื่องโซคกลางของชล้งหรือไสยศาสตร์
6. นิยมการใช้อำนาจแบบเค็ดฆาดคักัน และไปยอมอนขอให้ไคร่งาย ๆ
7. มีนิสัยชอบทำลาย และไม่ไว้เนื้อเชื่อใจในเพื่อนบนนุษย์ควยกัน
8. เป็นผู้ที่มองโลกในแง่ร้าย เห็นควาบชัคแยงเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นเรื่องใหญ่โต และสับสนวนวายไปหมด
9. ชอบหมกมุ่นครุ่นคิดอยูแ่กในเรื่องกาบารณหรือโลกียสุข

ชัยอนันท์ สมุทวนิช กล่าวว่ บุคคิกภาพเผ็ดจการ หรือ ผู้นี้อำนาจเป็นเผ็ดจการ (ถ้าเป็นผู้นำ) หรือชอบถูกปกครองแบบเผ็ดจการ ไค้แก่บุคคลฉิ่ง ¹

1. ยอมรับอะไร่งาย ๆ ยอมทามสังคยอมูเสมอ โดยไม่มีความคิดเห็นไค้แยงก่อค่านิยมของสังคย ทั้งนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ต้องการยอมรับวากสังคย ต้องการความมั่นคง และไปสามารถจะประสพกับการท่วงเอง เกิดไปมีความคิดเห็นผิดแวกไปจากคนหมุมมากไค้ ในท่วงองเดียวกัน ถ้าไครมีความคิดเห็นไปตรงกับตัว สนก็ทนกับเขาไม่ไค้เช่นกัน
2. มองโลกว่เค็ดไปควยความหลอกลวง ไปมั่นคง. ไปปลอดภัย ไม่น่าอยู่ ไปมีอะไรแน่นอน เมื่อมีความรู้สึกเข่นนี้้อยแล้ว ก็บักจะเกิดควาบปั่นป่วนใจ ทวงหันหน้าเขาฟ้งบุคคลหรือสิ่งของเขาไว้คอยยัดคิม้อย่างงงาย บุคคคประเภทนี้จึงชอบผู้นี้อำนาจ ชอบการใช้อำนาจเค็ดฆาด และมีทัศนคคิว่า สิ่งทีโลกเราหรือชาติต้องการมากที่สุด คือ การมีผู้นำทีเข้มแข็ง
3. เป็นคนที่เกรงครักจนเกินไป ไม่รู้จักผอนสั่นผอนยาว ไปคอยยอมปรับตัว ไปคอยมีอินทนาการ จะเรียกว่เป็นพวกอนรักรักษนียมจักจนเกินไปไค้ไค้ ไม่คอยมีปฏิกริยาเทหาไรเป็นพวกทองไม่รูอรอน และนียมคคิทีว่ "พุทไปสองไฟเบ็ย นิงเสี่ยคำสิ่งทอง"
4. เป็นผู้นิยมชาติจนเกินไป จนใจแคบคอกเพื่อนร่วมโลกคนอื่น ๆ ทีมีเชื้อชาติ ภาษา

¹ ชัยอนันท์ สมุทวนิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม กอบมวินิสต์กับการเมืองไทย,

ต่างไปจากคน คนที่มีเชื้อชาติคนละอย่างกับคน หรือปีความคิดเห็นแตกต่างไปจากคนมักจะ ถูกมองเป็นคนประหลาด น่ากลัว น่าอันตราย และชอบประตักปร่าให้คนอื่นว่าเป็นโน่นเป็นนี่ เช่น "ไอ้คนชาตินี้มันขี้เกียจ" หรือ "ไอ้พวกนั้นมันหัวรุนแรง" เป็นต้น

ดินพันธุ์ นาคะตะ ไคกลาวถึง จิตใจของบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการว่า มีลักษณะดังนี้¹

1. เป็นบุคคลที่ชอบมองความรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ
2. ชอบใช้อำนาจเด็ดขาด
3. อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ
4. นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย
5. ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล
6. ไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในเรื่องการไว้สิทธิและเสรีภาพ
7. ยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม

ส่วน ฌรงค์ สิ้นสวัสดิ์ ปีความเห็นว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ มักมี แนวโน้มที่จะอ่อนน้อมหรือรับฟังโดยไม่โต้แย้งต่อบุคคลที่มีอำนาจมากกว่า อายุมากกว่า ความรู้มากกว่า เช่น ญาติผู้ใหญ่ บิคามารคา ครูอาจารย์ พระ นาย เป็นต้น คือแม้ไม่เห็นด้วยกับบุคคลเหล่านี้ก็จะเฉยเสีย รับฟังเฉย ๆ ถ้าไม่พอใจก็พยายามข่มความรู้สึกเข้าไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องการให้ผู้มีอำนาจน้อยกว่า เช่น ญาติรุ่นน้อง ลูก ๆ ลูกศิษย์ คนในบังคับบัญชา มาแสดงความขัดแย้งหรือขุ่นเคือง ในการติดต่อกับพวกแรก คือพวกที่มีอำนาจหรืออาวุโสกว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ จะพินอบทิเทาหรือมีความอ่อนน้อม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้คนที่มีความน้อยกว่าหรืออาวุโสน้อยกว่ามีความอ่อนน้อมคอยสน²

สำหรับในบทวิจักษณ์ี้ จะข้อกำหนดบุคลิกภาพทางการ เมืองแบบเผด็จการว่า หมายถึงถึงลักษณะท่าทีทางการ เมืองของบุคคลที่เอื้ออำนวยหรือส่งเสริมต่อการปกครองแบบเผด็จการ ลักษณะท่าทีที่ว่านี้ ได้แก่ การมีสภาวะทางจิตใจหรือสภาพความเกรี้ยวพร้อมภายในของบุคคลที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

¹ ดินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : หมายความว่า ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ", วารสารธรรมศาสตร์ : 18.

² ฌรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, หน้า 14.

1. มีความอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ
2. นิยมยึดมั่นในตัวของบุคคลมากกว่าหลักการ
3. ชอบการไร้อำนาจแบบเผด็จการ
4. ชอบผู้นำที่มีความเข้มแข็งเด็ดขาด
5. ชอบมอบอำนาจและความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ
6. ยอมรับนับถือในระบบอาวุโส
7. เชื่อในเรื่องโชคกลางของขลัง บุญกรรม ชาตินี้ชาติหน้า
8. มีความรู้สึกชาตินิยมรุนแรง
9. เป็นคนของโลกในแง่ร้ายและไม่ไว้วางใจในบุคคลอื่น
10. มีความคิดความเชื่อหรือมองปัญหาแบบพื้น ๆ
11. มีนิสัยชอบเก็บข่าวไม่ชอบการคบค้าสมาคมกับบุคคลอื่น